

A MŰLT MAGYAR TUDÓSAI

FŐSZERKESZTŐ:

ORTUTAY GYULA

MTA
KIK

121881 520614
MAGYAR IMRE

KORÁNYI SÁNDOR

AKADÉMIAI KIADÓ

BUDAPEST 1970

**MTA
KIK**

463154

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1970

M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Könyvtári 10691 /197 sz.

TARTALOM

Befejezés bevezetésként	7
A gyökerek	18
Készülődés	67
A klinikus	106
Az életmű	141
A Korányi-klinika	166
Egy nagy ember	201
Bibliográfia	235

BEFEJEZÉS BEVEZETÉSKÉNT

Az utolsó délelőtt. A professzor a szobájába zárkózott. Hetényi, Ratkóczy időnként bemegy, kijön. Arcuk gondterhelt. A professzor bizonyítványokat ír alá.

Egy óra tájban kinyílik az ajtó. Korányi Sándor kilép. Körülnéz. Szürke zakóban van. Furcsa. Legtöbbször sötét ruhát hord. Fején kalap. Mindenkiel kezét fog, aki éppen ott ácsorog. Szigorlókkal, néhány orvossal, altisztekkal. Az utolsó héten sokat öregedett. Meghajlott a háta. Arcán szomorkás

mosoly. Szétálló lábfejjel lépked a klinika bejáratától — ahol egy percre megáll, mert fényképezik — a kerítésig, mely előtt kocsija vár. Mint régi filmekben a főszereplő. Lassan távolodik. Egyre kisebb lesz.

1936. július 5. Este búcsúössze-
jövetel a könyvtárban és a labo-
ratóriumokban. Szorgos kezek
bárt alakítottak a könyvtár terasz-
részéből. Festői rendetlenségben
anatómiai és klinikai demonstrá-
ciós ábrák lógnak a falakon. Az
asztalokon lombikok és Hagedorn-
csövek. A desztillált víz tartályából
gumicsövön szeszes ital folyatható
a Hagedorn-csővekbe. A vidáman

rikító környezet éles ellentéte a
temetői hangulatnak, melyet nem
enyhít a kényszeredett humor.
Benedict János komikus, kicsi
alakja tűnik fel: pompás búcsú-
verset olvas. Hetényi ismerteti a
professzor búcsúlevelét.

Lassan éjjél. Libasorban vonul-
nak az orvosok az éjbe merült
klinika néma folyosóin. Kísértet-
járás az elvarázsolt kastélyban.
Zöld lámpák világítanak. Felka-
nyarodik a menet a második eme-
letre. Elhalad a kápolna előtt, le
az elsőre, majd a földszint labora-
tóriaiba és a tanterem padsorai
előtt vonul végig. Baloldalt ültek
az orvosok, jobboldalt a kis asztal

mellett az a fiatal gyakornok, aki-
nek kötelessége volt jegyezni az
előadást. Az előcsarnokban fel-
bomlik a menet. Búcsúzkodás.
Sokan hangosan sírnak. Mindenki
könnyezik. Az utolsó pohár. Nem-
sokára igazán némává válik a csend.
Az utolsó ablak fénye is kialszik.

Megszűnt a Korányi-klinika.

„Tisztelt Barátom! Az utolsó
néhány év alatt mindjobban érez-
tem munkaképességem hanyatlá-
sát, és annak körülbelül három
éve, hogy mind komolyabban fog-
lalkoztam a lemondás gondolatá-
val, különösen, amióta hallgatóim
számának csökkenése is nyomasz-
tólag hatott rám. Ami szándékom

végrehajtásától visszatartott, az el-
sősorban az a meggyőződés volt,
hogy a munkaképességem hanyat-
lását pótolja a maga és maguk fej-
lődése, és hogy az én nyugalomba
vonulásom időpontját, amennyi-
ben az tőlem függ, a maguk
szempontjából alkalmasabb időre
kell halasztani. Az idő azonban
haladt, és korhatárom elérkezett
kedvezőbb viszonyok bekövetke-
zése nélkül. Amilyen rossz érzéssel
távozom helyemről azzal a tudat-
tal, hogy az milyen súlyosan érinti
iskolánkat és annak tagjait, oly
biztos vagyok abban, hogy míg
együtt voltunk, megálltuk helyün-
ket öregedésem dacára is. Hogy

ezt tudhatom, azt elsősorban Magának köszönöm. Azután, hogy utoljára hagytam el volt közös munkahelyünket, fogadja érte még egyszer hálás köszönetemet.

Korányi Sándor"

Ezt a levelet intézte a távozó professzor a nyugdíjazás utáni napokban utolsó adjunktusához, Heptényi Gézához. Fájdalmas keserűség szelidre tompított hangja zeng ebben a levélben. Szerepel a korhatár is. Szokás volt, hogy az aktív professzorok a korhatár betöltése után egy évig még működhetek intézetükben és gondoskodhattak méltó utódról. Korányi Sándor nem kapta meg ezt a

tiszteletét, noha az akkori kultuszminiszter, kinek nevét legheylesebb elfelejteni, erre személyesen tett ígéretet. Korányi Sándort azonban nem ez bántotta legjobban. A korszellem, a politikai helyzet, ha elfogadhatóvá nem is, de könnyen érthetővé tette a kormányzat aljas eljárását. Korányi legemésztebb gondja klinikájának végleges megszüntetése volt, s leginkább az aggodalom keserítette, hogy mi lesz tanítványaival és mi lesz avval az iskolával, melynek fejlesztése, atyja nyomdokain haladó továbbvitele és tökéletes kibontása életének fő célja volt. Kedvezőbb viszonyok nem követ-

keztek be — állapítja meg rezignáltan —, és nem tagadja, hogy rossz érzéssel távozik helyéről.

A tanítványok sorsát féltő aggodalom, az iskola megszakadásának tudata, de mindennekfelett a nácizmus sikerén megittasodott hazai politikusok által félrevezetett nemzet jövőjének féltése és az eljövendő katasztrófa biztos tudata árnyékolja be a távozó Korányi Sándor gondolatait. Ez az oka a szomorú hangnak, mely szavaiból mindenkor kicseng, amely kiérződik 70 éves születésnapján, az üdvözlő beszédekre adott válaszából éppúgy, mint nyugdíjaztatása után elhangzott megnyilatkozásai-

ból is. A végső haláltáncot és hazája tragédiáját már nem érte meg tiszta öntudattal, élete alkonya azonban így is szomorú, mint hazánk annyi nagy emberének gondoktól, árnyaktól, méltatlan elbánástól, hálátlanságtól felhőzött alkonya.

Mint Magyar Bálint fővitéz írja a XVI. században a nádorispánnak: „Érti nagyságod a magyarok dolgát, hogy azt, aki ő nékiek szolgált örömet, mindenkor meg akarták enni.”

A haza érzelmeit azonban nem a hivatalos kormányzat gyalázatos eljárása fejezte ki. Sokkal inkább az, hogy a pécsi egyetem, de már

előbb a szegedi is, díszdoktorrá választotta, a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti taggá. A külföld elismerése sem késett. A szellemet és az iskolát Rusznyák István szegedi klinikája és Hetényi Géza budapesti magánintézete mentette — amíg lehetett. Az utóbbiban Korányi Sándor konziliáriusként működött, amíg egészsége engedte, de 1942-ig szellemi képességeinek teljes birtokában maradt. E hat év kárbaveszte mélységesen sajnálatos és bűnösen ostoba. A hátralevő két év már a betegség jótékony kábulatában telik.

Honnan indult ez a nagyszerű és nemes vonásokban bővelkedő

életpálya, milyen emelkedőn és mélyedéseken haladt töretlen útján, és milyen tanulságokkal szolgál a késői utódok és minden magyar orvos számára?

Az életrajzok a nemzeti dicsőség fényében fürdő nemes és hős alakokat varázsolnak elő a múltból — anyai ágon. Maga Korányi Sándor is, szűkszavú életrajzában, örömmel és büszkeséggel hivatkozik kuruc elődeire, mártírokra, a 48-as forradalom alakjaira. Mi azonban — Korányi Sándor fejlődésében — fontosnak tartjuk az apai ágat is és azt a művelt polgári intellektuális légkört, melyből ez az ág kinőtt, és amely a jó értelemben vett évszázados protestáns

nemesi szellemmel párosulva ilyen nagyszerű utódot nevelt.

Az apa, Korányi Frigyes, a magyar belgyógyászat megteremtője, az első nagy magyar orvosi iskola — valójában a Korányi-iskola — megalapítója. Szelleme és példája elsősorban kerül szóba mint Korányi Sándor alkatát, jellemét, emberségét és képességeit formáló erő. Alakja, melyet a szabadságharc romantikája és egyben lendülete formál, a száműzetés nemesít és okosít és az általa teremtetett modern klinika teljesít be, ma már tisztán áll előttünk. Éppen Korányi Sándor volt az, aki mélységesen tisztelt és szeretett atyjá-

nak életrajzi feljegyzéseit közreadta. Ezekből élesen bontakozik ki az előd tiszteletet parancsoló, alkotó, kezdeményező egyénisége. De gyógyító orvos volt már a nagyapa is.

Korányi (Kronfeld) Sebald, Korányi Sándor atyai nagyatyja Nagykállón praktizált. Néhány megmaradt kézírata — az egyik a gyulladás patológiájáról, a másik elvont természetfilozófiai témáról, a Magyar Tudományos Akadémia irattárában található meg — mutatja, hogy „nagyon nagy műveltségű és mély filozófiájú ember volt”. Korányi Sándor 1928-ban a család tagjai számára nyomtatott

kiadvány előszavában jellemzi őt így: „Gyermekkori emlékeim közé tartozik öregsége, melynek derültségét nem tudta elhomályosítani a családját ért sok csapás és majdnem teljes vaksága, melyet nagyon sok éven át, élete végéig, 86 éves koráig példás megadással viselt. Élvezetét családja emelkedésén kívül az adta meg, hogy rendszeren felolvastatta magának az orvosi folyóiratok cikkeit, felolvasztatott magának a komoly literatúrából, és — sajnos, látása elvesztése miatt alig olvashatóan — gondolatait írta le.” Szóbeli hagyomány szerint Petőfi verseit fordította németre. Az Orvosi Hetilap leg-

első évfolyamában közleményét olvashatjuk a szabad akaratról. Nagy gyakorlatú, igen nagy műveltségű orvos volt.

Bónis Sámuelné Darvas Erzsébetnek, Korányi Sándor anyai nagyanyjának az említett 1928-as kötetben hozzáférhető életrajzi jegyzeteiben olvasható, hogy Mária ányának (a majdani Korányi Adolfné) születése (1847. augusztus 18.) után két héttel Bónis Sámuel „nagyon veszélyes betegségbe esett. Drága életét az akkori időben élő orvos uraknak sikerült megmenteni: Korányi Sebald, jelenleg még élő kedves nászúram, Bleier Miklós, Frank Constantin

s Wandrák, felváltva töltötték napjaikat s éjjeleiket lakásunkon, mi akkor lakván Téten, Szabolcs megyében”.

Képről is ismerjük Korányi Sebaldot. Bölcs mosolyú, körszakállas, bajszos arca, akkor még látó tekintete néz ránk a régi képről. Megnyugtató, sokat tudó tekintet. Széken ül Korányi Sebald, jobb karjával asztalra támaszkodik, jobb kezében az elmaradhatatlan pipa, ruhája sújtásos, magyaros visolet. Megbecsült, tisztelt tudós orvos, kinck fiához, Frigyeshez, a polgársarjhoz nyugodtan adja hozzá kedves leányát a megye nagymúltú nemesura, id. Bónis Sámuel.

Bónis Sámuel, az anyai nagyapa, nemzeti hagyományokban sokkal gazdagabb család sarja. Az egyik ő, Bónis Ferenc, I. Rákóczi Ferenc várkapitánya. Az osztrák császár hóhérjának pallosától Pozsony főterén halt vértanúhalált. Életének történetét hiteles adatok alapján Mokcsay írta meg *Szól a tárogató* című történeti regényében.

Bónis Sámuel kimagasló egyéniség e történelmi családban. Ha ismerni akarjuk, érdemes elolvasni Bónis Sámuelné Darvas Erzsébet visszaemlékezéseit, Ábrányi Kornél *Komáromtól Világosig* címen közreadott emlékiratait és Márki Sándor történetírónak a Századok

47. évfolyamában közölt *Bónis és a Szent Korona* című jegyzetét. Ezekből, de különösen a hitves feljegyzéseiből világosan áll előtűnk a szerény, nagy tehetségű, a szabadságharc esztendeiben komoly közéleti szerepet játszó nagyszerű hazafi alakja. Az anyai nagyapa, a pozsonyi országgyűlés „bátor, hímezetlen beszédű” követé, március 15-én az országgyűlés által kinevezett, a királyhoz a magyarság kívánságaival indított küldöttség vezetője, az első magyar felelős minisztérium „osztálytanácsosa”, majd igazságügyminiszeri államtitkár. Kossuth 1848. december 30-án saját kezűleg írt megbíza-

tása alapján „országos biztos”, aki-
nek a koronát kell Debrecenbe,
majd „oda, ahová országos biztos
úr tanácsosnak látandja, elszállí-
tani”. Ő a Kossuth rendeletét
Görgeyhez, Komáromba juttató
teljhatalmú kormánybiztos, kinek
feladata a felsődunai hadsereg út-
baindítása. Világos után bújdosó,
majd hét esztendeig fogoly Josef-
stadtban.

Ilyen „küzdelmek és csapások
benyomásai alatt telt el anyám
lánykora” — írja Korányi Sándor.
„Ezek tették erőssé, komollyá
egész életére.” Bónis Sámuelné
nagyon is aktívan részt vett férje
tevékenységében, és közreműkö-

dött a korona megmentésében is.
Haynaunál instanciázott, járta a
börtönparancsnokokat, sohasem csüg-
gedve képviselte férje érdekeit, és
később vejének, Korányi Frigyes-
nek egyetemi tanárrá történő kinc-
vezése érdekében gróf Majláth
György kancellárral együtt a csá-
szárhoz és királyhoz is bejutott.
Amit akart, azt el is intézte.

Az apai nagyanyát nem ismer-
jük. Kandel Anna volt a neve. A
fiú, Korányi Frigyes írja: „Szü-
leimnek első gyermeke voltam, és
habár az ő helyzetük családjukban
fényűzést nem engedett meg,
atyám munkája bizonyos fokú
jólétet biztosított nekünk, és anyám-

nak mindenre kiterjedő gondos-sága ezt a jólétet kellemessé és széppé tette.”

A hazájáért küzdő régi nemes és ideálokkal, tetterővel telt felesége, másrészt az évszázadokon át írástudó ősoktól származó humanista és filozófus értelmiség és szelíd-gondos felesége, ez az a két forrás, melyből Korányi Sándor szülei származtak.

Korányi Frigyes és Bónis Malvin már egyformán a 48-as forradalom tüzeiben és viszontagságaiban edződött, és bennük kristályosodott az az átlagon felüli tehetség és képesség, melynek kiteljesítője Korányi Sándor.

Korányi Frigyes 1827-ben született, ma már pontosan tudjuk: december 10-én. Élete utolsó nyarat 1912-ben, 84 éves korában, feleségével együtt Ischlben töltötte. Régmúlt idők emlékeit mondta tollba feleségének. A feljegyzések kéziratcsomója Korányi Sándorra maradt, aki a visszaemlékezéseket közrebocsátotta. Ezekből Korányi Frigyes életének sok részlete világlik ki.

Gyermekkorát Nagykállón töltötte a szülői házban, kezdetben gondtalanul, jólétben. Minthogy az apa Szabolcs megyében szerte ismert és tisztelt orvos volt, a gyermek Frigyes testvéreivel együtt

hamarosan belekerült a szabolcsi vezető családok gyermekeinek jól nevelt és iskolázott körébe. Nyolc éves korában azonban Frigyes már Miskolcra került a gimnáziumba, majd Szatmárra és Egerbe. Szülei művelt családoknál helyezték el. Féltnő gondossággal őrködtek felette. Neveltetése kifogástalan és magasrendű lehetett. Az ünnepek, iskolai szünetek Nagykállón teltek, a szülői házban, ide tért vissza később az egyetemi hallgató Frigyes is. Az egyetemi évek Pesten kezdődtek. Ezek folyamán új és tartós barátságok alakultak ki. „Barátaim törekvő, tehetséges emberek voltak” — írja visszaemlé-

kezéseiben. Az egyetemen a tanárok hamar felfigyeltek a fiatalemberre, különösen Balassa és Sauer. Hamar Balassa tanársegédje lett, majd műtőnövendékként Bécsbe került. Itt hazai ismeretségei révén csakhamar bejutott a bécsi nagyok, Rokitsansky, Skoda, Hebra és „más európai hírnő tudósok családi körébe” is.

Az 1848-as szabadságharc döntő forduló volt életében. Ifjúsági egyesületek tagjaként élénk vitákban vett részt, a Pilvax kávéház találkozóinak is részese volt; sokat tanulmányozta a francia forradalom íróit és az azt előkészítő filozófusokat, történetírókat, politikusokat.

A forradalom nagy eseményeinek szemtanúja, később résztvevője. Élénk színekkel vázolja az események lázas egymásutánját. Tagja annak a küldöttségnek, mely Pozsonyban követeli a felelős kormány kinevezését. Az egyetemi hallgatóságot ebben a küldöttségben Vasváry Pál, Meixner János és Korányi Frigyes képviseli.

Az előadások Pesten szünetelnek. A diákság szervezkedik. Egyes tanárok elbocsátását, mások kinevezését követelik. Korányi májusban ismét deputáció tagja: Kolozsvárra utazik. Az önálló alkotmányos Magyarország egyesül Erdellyel. A küldöttség tagjai Wesse-

lényi Miklós bárónál tisztelegnek. Útjuk diadalmenet. Ekkor azonban már megindul Jellasich horvát hadteste a Dráva felé. Szabolcsban önkéntes hadtest alakul Patay István őrnagy parancsnoksága alatt. Korányi Frigyes e hadtest orvosa. A hadsereg ideiglenes. Főorvosa Sauer professzor. Nála jelentkezik Korányi Frigyes Pesten, hogy átvegye a tábori gyógyszertárat.

Visszatérte után az első csatát Ozoránál éli át, a Dráva partján. Leírja az első sebesültet: egy Fabricius nevű fiút az ágyú töltése közben kezén ér a golyó. A sebesültek száma azonban gyorsan nő. Korányi borzadva írja le a sebesültek

tömegét. Furcsa dolog a halállal találkozni, ha az nem betegség, hanem szándékos vérontás, háború következménye.

Később Perczel Mór vezénylete alatt harcol. Esőben táboroznak, a pusztta földön alszanak a tisztek is. Napokig zuhog az eső. Így jön el az ősz. Korányi közvetít az elégedetlenkedő szabolcsi tisztek és az őket méltatlanul gyávának nevező Perczel között. Balassa klinikáját Pesten honvédkórházzá alakítják át. Korányi — Perczel elismerő írásával — Balassánál jelentkezik. Windischgrätz közeledtekor, 1849 újévének reggelén lokomotívon utazik Szolnokra. Innen Nyíregy-

házára kerül. Majd hazatér Nagykállóba.

A vármegye alispánja fontos forradalmi megbízatással látja el az ekkor 21 éves ifjút, aki teljesíti a megbízatást. Dolga végeztével felkeresi megbízóját, Péchy-t, s nála találja Bónis Sámuel kormánybiztost, aki előtt „az alispán dicsérete *kettősen* jól esik”.

Az osztrák had Tokajhoz közeledik. A forradalmi sereg visszavonul. A sebesültek száma egyre nő. Számukra katonakórházat rendeznek be Nyíregyházán, ebben nyer alkalmazást Korányi Frigyes.

Tavasszal Görgey megkezd győzelmes útját a Duna mentén, és

ostrommal beveszi Budát. Korányi Frigyes a 104. zászlóaljhoz kerül; Lumniczer ajánlatára s negyedéves orvostanhallgató létére zászlóalj-főorvosnak. E működési területen maradt a szabadságharc végéig. Szegeden végigéli a kolera-járványt, részt vesz a szőregi, majd temesvári véres csatában. Paskievics orosz serege és Haynau osztrák hada özönlik; a menekülő csapatokkal Korányi Frigyes Lugosra kerül. Emlékirataiban szemléletesen írja le a szabadságharc végének szomorú hangulatát, a csüggedten poroszkáló főtiszteket, az „iszonyú tömeg menekült”, a végnélküli szekérsorokat, a ren-

36

detlenül talpaló honvédeket... Viszontagságos utazás után vergődik haza.

A háború zengése csillapodik. Tanulmányai befejezése céljából, a szemeszter kezdetére Pestre utazik. Mesterét, Balassát az osztrák katonai hatóságok vizsgálati fogásba vetették. Korányi Frigyes az ifjúság küldöttsége élén megjelenik a hírhedt Prottmann színe előtt, a professzor szabadon bocsátását kérve. Küldetése sikerrel jár.

Az 1851—52. tanévben a budapesti tudományegyetem orvosdoktorává avatják. Tiszteletbeli segédként már addig is Balassa olda-

lán működik. Doktorrá avatása után a bécsi egyetem sebészeti klinikáján nyeri el — Balassa ajánlására — az egyik műtőnövendéki állást. Beleéli magát sebészi pályafutásának elképzelésébe. A sors mást határoz. Prottmann Pesten házkutatásokat tart, Korányi Frigyeset még bécsi utazása előtt letartóztatják, vizsgálati fogásban tartják, majd szülővárosába internálják. Az indok nevetséges: Korányi Frigyes Bécsben egyszer látta a királyt, és ezt írta: „Egész jóképű gyerekl” Ezt a kitételt így fordították németre: „Er ist ein wohlgenährtes (jóltáplált) Kind.” Ez volt a felségsértés. Valójában

azonban megelőző közéleti szereplése és a szabadságharc végigharcosítása volt a megfellebbezhetetlen ítélet előidézője.

Mindezeket azért ismertettük részletesebben — noha célunk Korányi Sándor alakjának megrajzolása és nem Frigyesé —, mert a szeretve tisztelt és rendkívül nagyrabecsült atya életfolyása óriási hatással lehetett Korányi Sándor személyiségének kialakulására. Ugyancsak lélekformáló hatása lehetett a nagykállói száműzetés történetének is. Korányi Frigyes úgy érezte, hogy a száműzetést elrendelő határozat derékba töri minden törekvését, ambícióját, ösz-

szekuszálja jövőjét, megakadályozza tudományos pályafutását, minden ifjúi reményét megöli. „Bánatomba belebetegedtem” — mondja emlékezéseiben, és éppen ekkor kialakuló sárgaságát a levertség rovására írja. De emberi nagysága éppen abban nyilvánul meg, hogy csüggedése nem tart sokáig, és e rákényszerített száműzetésben is gyarapszik tudása és embersége, így edződik mindarra, amit majd további életében alkothat.

A száműzetés 1852-től 1861-ig tart. Balassa és a bécsi professzorok közbenjárása eredménytelen, de egy véletlen protekció hasznosnak bizonyul: Majláth Antal gróf, volt

magyar kancellár bécsi nagy befolyása megnyitja az utat Korányi Frigyes előtt. Pestre költözik, ekkor már nős ember, nagy tekintélyű orvos, Szabolcs megye volt főorvosa, veje a köztisztviselőállású Bónis Sámuelnek. „1860. április 2-án nyertem el az Orvosi Hetilap kitűzött első pályadíját, április 15-én nyilatkoztam Malvinomnak; ápr. 16-án nyertem szülői megegyezést; április 28-tól május 10-ig utaztam Borsodban Malvinnal; június 7-én egy igen kedves napot töltöttem Téten; július 25-én esküdtünk” — írja *Boldog és boldogtalan napjaim* című feljegyzésében.

És négy év múlva, 1866. július 20-án a Budapesti M. Kir. Egyetemen a belgyógyászat tanára a sebészek részére. Hogyan sikerült a vidéki orvosnak következetes munkával megvívni ezt a küzdelmet a „társadalombani állásért”, mely lehetővé teszi életének következő szakaszát, a másodikat, „melynek feladata leendő az elfoglalt teret hasznosan művelni embertársaim és hazám javára”?

Igaz, hogy egy időben az elkedvetlenedés olyan mértékűvé vált, hogy Korányi Frigyes — mint annyi sok társa — a haza elhagyásának gondolatával foglalkozott. „Hol Romániára, hol Kons-

tantinápolyra, hol Amerikára, hol meg Szerbiára gondoltam” — írja. Balassa ugyan felhívta a figyelmét azokra a nehézségekre, melyek az orvosi pálya elé idegenben tornyosulnak, de végül is Belgrádot ajánlotta, ahol a fejedelmi házzal, az Obrenovicsokka fennálló kapcsolata lehetővé tette volna Korányi segítségét. A jobb meggondolás győzött. Korányi Frigyes Nagyikállóban maradt, és dolgozni kezdett. Kitartásában támogatta Pesti jóakaróival és barátjaival, elsősorban Balassával, Markusovszkyval, Hirschlerrel folytatott levelezése, majd közvetlen kapcsolata.

A száműzetés azzal enyhül, hogy csak Pest és Bécs tilos, és a hatalmas helyi gyakorlat kiépülésével párhuzamosan elkezdődnek a látókört tágító, európai horizontot nyitó, fejlődést indító tanulságos utazások. Az első magyarország körút Markusovszky ajánlatára történt. Markusovszky hívó levelére Korányi Faust-idézzettel felelt: „Mit Euch, Herr Doktor, zu spazieren ist ehrenvoll und ist Gewinn.” Ez Faust famulusának válasza, és a famulus jelzés a hazai nagyok társaságában rajta is ragadt a fiatal doktoron. Miskolc, Kassa, Eperjes, Igló, Tátrafüred volt az útirány, majd vissza Rózsahegy, a Vág

völgye, Szliács. Az úton megfogamzik a magyar orvosi irodalom megindításának eszméje. 1856-ban megindul a Magyar Orvosi Hetilap, és már az első számaiban olvashatjuk Korányi Frigyes, nagykállói orvos cikkét a vándorlépről. Ebben az évfolyamban szerepel egy másik nagykállói orvos filozófiai értekezése is, Korányi Sebaldé, az apáé. Három hónapot Prágában tölt. Megismerkedik olyan, akkor nagy klinikusokkal, mint Chiari szülész, Pitha sebész, Jaksch belgyógyász, Fischer elmeorvos és az ismert kórboncnok, Engel. A cseh fürdők meglátogatása után Münchenbe utazik, s 1855-ben a

párizsi világkiállításon látjuk, halgatja Nélaton és Trousseau előadásait, és rájön arra, hogy a német iskolák egyhangú, „tudományos”, száraz előadási modora nem kötelező; lehet sziporkázva, stílusosan, érdekesen és szónoki fogások felhasználásával is tudományt nyújtani és még inkább gyakorlati ismereteket. A két irány szerencsés összeolvasztásából alakult ki az az előadásmód, mely mindkét Korányit jellemezte: a tartalmilag, didaktikailag és retorikailag páratlan-szép előadásmód, mely Korányi Frigyes kollégiumát is feledhetetlenné tette, Korányi Sándor előadásait pedig a legmagasabb nivóra

emelte. Lipcsében Wunderlichhez kerül összeköttetésbe Korányi Frigyes. Eljut Angliába, de itt nyert orvosi benyomásai halványabbak. Az utazások évenként megismétlődnek.

Mindezen tapasztalatokat az Orvosi Hetilapban folyamatosan megjelent *Útitörédek*ekből ismerjük, melyeket Korányi Frigyes X. Y. Z. név alatt közölt 1858—59-ben. Óriási tudás, sokoldalú műveltség és az akkori szakirodalom alapos ismerete világít ezekből a közleményekből, s kitűnik a nagy-kállói fiatal orvos tág látóköre, érdeklődése, megfigyeléscinek élessége.

Az Orvosi Hetilapban más munkáit is olvashatjuk ezekből az időkből. Nyilván a külföldi utazások és a külföldi irodalom állandó követése tette lehetővé azt a magas színvonalat, amelyen ezek a leginkább kazuisztikus közlemények mozognak, és amelyek csodálkozásra készítetnek bennünket, ha a vidéki gyakorló orvos mai átlagos színvonalára gondolunk, *Tanulmány a bujasenyvtan köréből* című cikksorozata az idegrendszeri syphilisszel foglalkozik, *A hólyagszás tüdőlégda* a tüdő echinococcosisával. De már megjelennek azok a cikkek is, amelyek Korányi Frigyesnek a haza egészség-

48

ségügye iránti érdeklődését bizonyítják.

A nagykállói keretek közé szorított, de el nem fojtható munkavágy arra készíti, hogy alaposan körülnézzen az őt környező világban. *Eszmék a haza egészségügyének szervezése körül* című tanulmánya a gyermekhalandósággal foglalkozik. A megyei fogház betegeinek kezelése kapcsán megismeri a szociális elmaradottságot. Javaslatot tesz arra, hogy a megye megfelelő szülész nőekkel láttassék el. Sürgeti az egész lakosság jobb orvosi ellátását. Amikor megyei főorvossá választják, kitartó munkával a megye birtokosaihoz intézett leve-
4-V.

49

lekben kért és nem mindig kapott adományokból ideiglenes kórházat létesít, amelyből csakhamar a Szabolcsvármegyei Kórház fejlődik ki. Mint főorvos, itt kezdi meg — autodidakta módon — kórházi gyakorlatát.

Ismét csak azért hozzuk fel mindezt, mert a közösséggel törődés, amely Korányi Sándor egész életének jellemzője, ugyancsak atyai örökség. A humánus ilyen formájú megnyilvánulása, a közösség érdekében végzett munka a szülői ház légkörének sajátja.

Ugyancsak e légkör jellemzője a lelkiismeretes törődés a közösségen belül az egyes emberrel is.

Nehéz képet alkotnunk arról, hogy egy lelkiismeretes orvos Korányi Frigyes fiatalságának idejében hogyan végezte munkáját a vidék rendkívül elmaradt viszonyai között. Emlékezéseiben olvassuk: „A vidéki orvosi gyakorlat követeléseivel... nem lehetett magamat elvonni, s ennek megfelelően a viszonyokhoz képest az orvosi tudomány és gyakorlat minden ága foglalkoztatott, nem kis mértékben a sebészet is, amelynek terén gyakorlatom folyton növekedett... Hasznomra vált az is, hogy azon időben vidéki orvosok között sebészi képzettséggel bíró ritkán akadt. De éppen úgy igény-

be vett a nőgyógyászat, a bőrkórtan és az idegkórtan. Gyakorlatom egyre szélesebb körre terjedése . . . életfolyásomat fokozatosan elfoglaltabbá és terhesebbé tette. Szabolcs után gyakorlatom kiterjedt Biharra, Zemplénre, Borsodra, Szatmárra, Ungra, sőt egyszerű máskor Erdély határáig, Szilágy megyére is. Ezen a nagy területen alig volt vasút, sőt csinált út is csak a főbb vonalakon volt, és így utazásaim legnagyobb részben és különösen a téli és tavaszi évszakok idejében feneketlen utakon, nyáron járatlan mezőkön vittek keresztül, sok fáradsággal, nem egyszer veszélyek közben is.

A járatlan utakon, tengelyig erő mocsarakon akárhányszor elakadtam. Éjjeli utazásaimon akárhányszor az út melletti árokban szedtem fel magamat. Rendes étkezési időm alig volt, és ez az életmód egészségemet többször megingatta.”

Ez az áldozatos élet azonban meghozta gyümölcsét. Korányi Frigyes a környék, majd az egész ország legismertebb gyakorló orvosa lett, tiszteletre, tekintélyre tett szert, és ez a tekintély tette lehetővé boldog házasságát 1860 júliusában. Ma azt mondanók, beházasodott az ősi Bónis családba. Nem kutatjuk, hogyan jött létre ez

a házasság. Nem mehetett könnyen. Állítólag Bónis Sámuel beleegyezésére várni kellett. A válasz attól függött, hogyan fogadják az öreg nagykállói doktor nagyreményű fiát a rokonok. Majláth gróf szava volt a döntő. A gróf díszes hintón érkezett látogatóba a Bónis családhoz, és Korányi Frigyeset is meghívták ismerkedésre. Majláth lovai azonban megbokrosodtak, és éppen akkor ragadták el a hintót, amikor Korányi Frigyes lován az udvarba léptetett. A bátor fiatalember leugrott a lováról, elkapta a megvadult lovak zabláját, és megfékezte a robogó hintót. Majláth gróf meg-

könnyebbülten szállt le és ölelte meg az ismeretlen megmentőt, akivel kart karba öltve léptek a házba. A felsőbb hatalmak rendezték így. Lehet, hogy ez a történet nem igaz, írásos feljegyzés nem maradt róla, de igaz lehet.

Korányi Sándor anyja, Bónis Malvin hosszú életén át hűségesen kísérte férjét nehéz, de egyre felfelé ívelő útján, egyengette az utat, és azokból a levelekből, melyeket a fiatal Korányi Sándor „a mamának” külföldi útjairól írt, melegen szerető, gyermekeit féltő gondnal és kitűnő érzéssel nevelő, férjét mindenben támogató nemes asszony, anyja és feleség alakja

bontakozik ki, aki minden időkben nélkülözhetetlen támasza urának.

1862. október 26-án született az első gyermek: Malvin; 1864-ben a második: Anna; 1866. június 18-án Sándor, keresztapja Darvas Antal, keresztanyja Horthy Istvánné sz. Halassy Pauline — rögzíti Korányi Frigyes családi naplója. Ugyanezen év július 26-án kapta meg az apa egyetemi tanári kinevezését. A második fiú, Frigyes, aki később pénzügyminiszter lett, 1869-ben született.

A Pestre kerülést a család nagy befolyású barátai egyengették. Nem volt könnyű. De megnyílt az út a tudományos karrier felé

is. A haladó barátokkal, Balassával, Bókaival, Balogh-gal, Markovszkyval, Hirschlerrel, Luniczerrel szemben nagy volt a konzervatív ellenségek száma, és két ízben is összeütközésre került sor. „Miután az orvosi karnak a mellkasi betegségekből Gebhardt-ban már van egy magántanára, egy másodiknak képesítése nem kívánatos” — szölt Sauer verdiktje, amikor Korányi Frigyes a mellkasi szervek betegségeiből a magántanári képesítésre pályázott. A tanári pályázat alkalmával is Gebhardt volt az ellenfél, akinek kinevezési vacsoráját állítólag már elköltötték, amikor — megint csak

a befolyásos családnak, főleg az asszonyoknak, Bónisnének és Korányinének — sikerült Bécsben kieszközölni Korányi kinevezését.

Mindennck volt azonban előnye is. Minthogy a magántanárság a mellkasi betegségekben nem volt lehetséges, Korányi az idegrendszer betegségeivel kezdett intenzíven foglalkozni, és ebből is nyerte el magántanárságát. Próba-előadását a „Chorea St. Viti”-ről tartotta.

A professzori kinevezésig Korányi Frigyes a Rókus Kórház idegosztályának volt rendelőorvosa (alorvosa Genersich Antal), a kolerajárvány idején a Ludoviceumban

elhelyezett kolerakórház főorvosa. A professzori kinevezéskor Sándor csak egyhónapos volt, atyja 38 éves.

Csak összegezve mérhetjük le azt a szüntelen munkát, melyet Korányi Frigyes a 12 ágyas klinika elnyerésétől az európai hírnű Korányi-klinika kifejlesztéséig, 1908-ban történő nyugdíjaztatásáig és azon túl 1913-ig, 85 éves koráig kifejtett. Ez a munka magában foglalja a magyar belgyógyászat megalapozását és a magyar egészségügy hatalmas arányú fejlesztését és mindenekelőtt a Korányi-iskola megteremtését és felvirágoztatását.

Ez persze csak olyan háttérrel volt lehetséges, mint az a boldog, szerető és ragyogó otthon, melyben Korányi Frigyes élt, és amelyben Korányi Sándor is nevelődött.

Nem lehet célunk, hogy Korányi Frigyes munkásságáról részletes beszámolót adjunk. De néhány szóban jellemezni szeretnők emberi tulajdonságait is. Leghelyesebbnek látszik, ha egyik tanítványának, Bálint Rezsőnek szubjektív érzésektől áthatott szavait tekintjük iránymadónak:

„Korányi Frigyes klinikai működése nemcsak nagy nevelő hatást fejtett ki tanítványaira, hanem soha el nem felejthető élmény volt

azokra, akik közelében működhetek. A betegekkel való bánásmódja mindazon tulajdonságok credője volt, amelyek az igazi „grand médecin” sajátságai. Amint komolyan, de sohasem pózolván végighallgatta a beteg panaszait, amint a beteget finom mozdulataival kíméletesen, de alaposan átvizsgálta, ahogy a beteg psychéjéhez alkalmazkodva beszélt vele betegségéről és eljövendő gyógyulásáról, ez már nemcsak a tudós, hanem az orvosművész ténykedése volt, amelyből emanációként ömlött a beteg felé a bizalom suggestiója. Senki ezt nem ismerheti annyira, mint aki nemcsak látta,

de ki is próbálta. Klinikai tanársági szobámban súlyosabb természetű torokgyulladásban feküdtem: magas lázak tették nyomasztóvá különben is rossz közérzetemet, s ekkor megjelent betegágyamnál Korányi Frigyes; jobb kezével megfogta a pulzusomat, bal kezét homlokomra tette, s csodálatos melegségű, bársonyos nézésével végigsimított. Sohasem fogom elfelejteni azt az érzést, amely bennem támadt, s amely bizalommal telt megnyugvássá változtatta minden rossz érzésemet. Csoda-e, hogy az egész ország minden betege őbenne akarta keresni megmentőjét, s hogy az

udvartól a kunyhó lakójáig őbenne összpontosította bizalmát? De a beteg szempontjától eltekintve is, valóságos szellemi élvezet volt egy ily betegvizsgálat végigszemlélése: ahogy ő a beteg gyakran zavaros bemondásaiból a fontosat kiválasztotta, ahogy ő a beteget — a legegyszerűbb klinikai beteget is — a legmethodikusabb rendszerességgel végigvizsgálta, miközben figyelmes szemét nem kerülte el a legminutiosabb elváltozás sem, amint az így eruált adatokat a beteg panasaival összeegyeztette, s mindezekre a diagnosis épületét felépítette, az a legélesebb s legtermészetesebb tudományos logika oly

magas fokára mutatott, amilyen csak nagyon kevés emberben található fel. Ugyanez a csodálatosan logikus felépítés jellemezte előadásait is, amelyek e révén is, de nyelvezetének gyönyörű csiszolt-sága, minden póz nélküli, de kifejező gesztusai révén is a legfényesebb előadók közé emelték."

És még néhány mondat, mely Korányi Frigyes gyógyító magatartását jellemzi:

„Korányi Frigyesben, dacára annak, hogy tudományos képzettségének alapjait a bécsi iskolában nyerte, sohasem fejlődött ki ezen iskola therapiás nihilismusa. Mindig lelkes therapeuta volt, s hogy azzá

ett, annak oka, véleményem szerint, abban található meg, hogy az iskola tanait kiegészítették benne a vidéki praxis tanulságai. E praxis tanította meg arra, hogy az orvos helyzete nem ugyanaz, mint a kutatóé. Ha a kutató egy ponthoz ér, amelyből a továbbhaladás útja nem látszik tisztának, úgy megállhat és átengedheti magát tudományos töprengéseinek. Az orvos ezt nem teheti: beteg emberrel áll szemben, aki tőle várja szomorú helyzetéből való szabadulását. Az orvosnak tehát cselekednie kell, cselekednie, nemcsak tudományos meggyőződése alapján, de cselekednie a beteg minden körülmé-

nyének számbavételével, methodikusan kidolgozott eljárások hiányában is, a jelenségek és körülmények lelkiismeretes mérlegelése alapján. Erre a legjobban képzett orvost is az élet tanítja meg, s Korányi Frigyes nagy orvos voltának egyik leglényegesebb tényezője az volt, hogy a tudományt az élettel mindig közös nevezőre tudta hozni, amely közös nevező mindenkor a beteg ember volt.”

Mindebben csodálójá, tisztelő és buzgó követője volt egész orvosi és tudományos működésében Korányi Sándor.

A nagy emberek gyermekkoráról általában keveset tudunk, és amit tudunk, az is homályos. Ritkaság, hogy már gyermekkorban jelentkeznek olyan tulajdonságok, melyek a későbbi nagy ember sajátjai. A feljegyzések ezért szórványosak. Tudjuk, hogy Korányi Sándor már a budapesti lakásban született, az Erzsébet körút 54-ben, tudjuk, hogy születésekor két nővére volt, akikkel együtt nevelkedett, és azt is tudjuk, hogy atyja az egyetem professzora, nemcsak állásánál fog-

va tekintély, hanem munkája és egyénisége révén is. A gyermekkor nyilván gondok nélkül telt. Az anya egész idejét a gyerekeknek s a háztartásnak szentelte. Nyáron a gyerekek a nagyszülők-höz kerültek, Nagykállóba, Tétre vagy a péceli nyaralóba. Rövid önéletrajzában nosztalgiával említi Korányi Sándor a „régí ház” hatalmas árnyékos kertjét, melyben a család három, de nemegyszer négy generációja került össze egy időben.

Sándor csendes, szorgalmas gyermek lehetett. A család szerető légköré óvta a külvilágtól. E légkör emléke az a gyerekes írással

68

írt evél, melyet ma is olvashatunk, bár dátum nem szerepel rajta. Rajzolt keretben foglalnak helyet a gömbölyű, gonddal rótt betűk:

„Kedves Atyám! Boldognak érzem magamat, hogy tudok tollat kezembe venni s önnek írásban boldog újévet kívánni, miáltal bebizonyítom, hogy már tanultam valamit, amivel kedveskedni akarok. Azt kívánom ez új év reggelén, édes kedves jó atyám, adjon az ég mindent önnek, amit szíve kíván. Engem pedig továbbra is szeressen, háládatos fia Sándor.”

Ekkor még az írni tudás zavaratlan öröme csillog a kisfiú tollvonásán. Egy későbbi, 1878. június

27-én, tehát tizenkét éves korában kelt, anyjához írt levélben már megjelenik az első csalódás és igazságtalanság.

„Ma Purjesz bácsival elmentünk a Hunyadi nyomdába, hol az értesítőt nyomtatják. Itt Purjesz bácsi benézett az értesítőbe, és látta hogy latin- és rajzon kívül mindenből egyesem van, ami elég igazságtalan, mert a két tárgyból is, kiváltképpen a rajzból megérdemeltém volna az egyest. Csak ezeket akarta tudomásul adni szeretett anyjának Sándor.”

A kegyes tanítórendiek (piaristák) buda-pesti főgymnasiumáról az 1882—83-i tanévben kiadott

„Tudósítvány” 66-ik lapja az *ifjúság érdemsorozatát* tartalmazza. A nyolcadik osztályban a magaviseleten kívül nyolc tantárgy szerepel. Korányi Sándor a névsorban huszonegyedik, és tiszta egyessel szerepel. Az osztályban még hárman vannak hasonló előmenetelűek: Szabó Géza, Hayek Adolf és Bezerédy István. Az utóbbi Sándor barátja, mint ez fennmaradt levelezésükből kiderül; Sándor e barátjának számol be 1881-ben, 15 éves korában egy tátrai tartózkodásról és a kirándulásokról — „partie”-kről —, amelyeket családja tagjaival, apával, Annával, Frigyesel és a nevelővel tett, és

amelyek szépek és fárasztók voltak. Bezerédy István visszaemlékezéseiben így ír barátjáról:

„Olyan pajtásom, akivel évek során át igazán jó barátságban lettem volna, igen kevés volt;... Korányi Sándor, fia az akkor híres orvos tanárnak, ki atyámat utolsó betegségében kezelte.... házukhoz is jártunk (emlékszem egy ott átélt és átunt gyermekbálra), és Sándort már ismertem, mielőtt iskolába járt, sőt ha jól emlékszem, később kezdett nyilvánosan tanulni, mint én. Igen csendes, solid, reális fiú volt, nem sok vizet zavart és nagy szorgalmával pótolta kevésbé fényes tehetségét.”

Ez a Bezerédy István — a bál megítéléséből következtetve — kissé fölényes fiatalember lehetett, és így nem kell minden további nélkül elfogadnunk ítéletét barátja tehetségéről. Ezt a tehetséget talán éppen a szerénység, csendesség, magábavonultság fedte el, de az sem lehetetlen, hogy a serdülő Korányi Sándor későbbi tehetsége ekkor még nem nyilvánult meg.

Korányi Sándor az érettségi bizonyítvány birtokában a Budapesti Tudományegyetem Orvosi Fakultására iratkozott be. Egyetemi tanulmányairól ismét nem sokat tudunk. Másodéves medikus korában már Lenhossék Mihály mel-

lett dolgozik a II. Bonctani Intézetben, mint díjtalan demonstrátor; 1885-ben a Kórbonctani Intézet díjtalan gyakornoka Scheut-hauer Gusztáv mellett. Már a középiskolában többet dolgozik, mint az átlagos tanuló. *A víz munkdja a föld felszíne alakulásában* című dolgozatával pályadíjat nyer. E munka természettudományos érdeklődését bizonyítja. Az Orvostanhallgatók Segélyező és Önképző Egyletének pályázatára *Az állás és a járás coordinációjának és ataxidjának elmélete* című munkáját készíti el, melynek kézírata az Országos Orvostörténeti Könyvtárban található meg. Ez a munka az

Orvosi Hetilapban is megjelenik 1887-ben. Az Anatómiai Intézetben végzett munka eredménye a német nyelven is közölt dolgozat a szemlencse fejlődéséről. 1885. június 15-én Mihálkovics a Magyar Tudományos Akadémián Korányi Sándor tanulmányát mutatja be a medence fejlődéséről.

Az idő azonban nemcsak szorgos tanulmányokkal telik. A már említett Bezerédy István 1886-ban, III. éves jogász korában beszámol egy svájci utazásáról, melyet az orvostanhallgató Korányi Sándorral együtt tett 1886 nyarán: „Útitársul ezúttal Korányi Sándor ajánlkzott, kinél kellemesebb és alkalmaz-

kedőbb társat képzelni sem lehet.”
Öt hét alatt vasúton, kocsin és jó-
részt gyalog bejárták az egész or-
szágot . . .

Érdemes volna ismernünk azo-
kat az olvasmányokat is, amelyek
a fiatal Korányi Sándort foglal-
koztatták. Korányi Frigyes nagy
szépirodalmi tájékozottságát sok
megnyilvánulásából ismerjük. Egé-
szen bizonyos, hogy az atyai
hatás Sándorra ilyen irányban is
megnyilvánult. Későbbi — nem
szigorúan tudományos jellegű —
munkáiban Korányi Sándor is
gyakran idéz klasszikusokat, külö-
nösen sokszor citálja Goethét, a
német és francia filozófusokat.

Irodalmi műveltsége mindenki szá-
mára, aki előadásait hallgatta,
nyilvánvaló volt. Nem kétséges,
hogy a klasszikus műveltség alap-
jait már fiatal korában megsze-
rezte. Egy könyvről azonban biz-
tosan tudjuk, hogy az sokat foglal-
koztatta és életútjában is fontos
szerepet játszott, ez Claude Ber-
nard munkája: *Introduction à l'étude
de la médecine expérimentale* (Beve-
zetés a kísérleti orvostan tanulmá-
nyozásába). A könyvet atyjától
kapta, még klinikai szemeszterei-
nek megkezdése előtt, és ketten sok
estét töltöttek azzal, hogy e mun-
kát alaposan megbeszélték. E ki-
tűnő és alapvető műnek kétségte-

lenül szerepe lehetett abban, hogy Korányi Sándor már egészen fiatalon felismerte az élettan alapvető jelentőségét a gyakorlati orvoslásban. De nyilván szerepe volt abban is — noha ezt nyilván nem Sándor egyedül döntötte el —, hogy avatása után nem kezdett rögtön az orvosi munkához, hanem a neves fiziológus, Goltz élettani intézetét kereste fel, és ott dolgozott, majd alaposan szemügyre vette korának ismert külföldi intézeteit, és csak az így nyert alaptudással felvértezve fogott hozzá a gyógyításhoz.

1888. december 1-én avatták orvosná Korányi Sándort a buda-

pesti egyetemen; az 1889. év januárjának eleje már Strassburgban találja. Január 8-án írja levelét atyjának. „Ma már körülbelül rendbejöttem lakásommal, és sietek tudatni mindazt, ami apát érdekelheti. Egyúttal ide mellékelem számadásomat, melyben eddigi kiadásaimat megláthatja apa, és szándékozom azt időnként ezentúl is tenni, nemcsak azért, hogy láthassák apáék, mire költöttem a kapott pénzt, hanem azon kéréssel, hogy méltóztassék velem tudatni, mi-
ben szeretné apa, ha költségeimet másképp osztanám be . . .”

Idéztük ezt a levelet, mert — a többi levélhez hasonlóan — szá-

mot ad az atya iránti mérhetetlen tiszteletről és a legteljesebb bizalomról, de egyúttal a szerénységről is, mely Korányi Sándor egész életének jellemzője. Strassburgban együtt dolgozik és meleg barátságot köt Jacques Loebbel, aki az élettani methodikákba vezeti be a fiatalembert. Számos levélben szerepel a probléma, hogy szeretne Loebbel ebédelni, meg is teszi néhányszor, de ez túlságosan előkelő és drága, sok időt elvesz. „Apus azt üzeni — válszolja az anya —, te csak Loebbel ebédelj, azt ő is, én is úgy kívánjuk. Először is az mindig haszon, egy művelt emberrel lenni, és azt

80

semmiképpen sem akarjuk, hogy magad ebédelj, azt sem, hogy német konyhához szokjál. Tudod, életem, mindkettőnk legfőbb vágya, hogy erősödjél és hízzál. Tehát Loebbel kell ebédelni, még pedig jó helyt és jól.”

A lakás, melyben Korányi Sándor lakik, alkoféle helyiségből és hálósobából áll. Az utóbbi fűtetlen folyosóra és egy másik fűtetlen szobába nyílik. „A két kályha tüzet nem lehet kialudni hagyni.” A lakás ára „havi 35 Mark”. Nem kellemes lakás. „Kicsit elhagyva érzem magamat így egyedül, minden ösmerős nélkül.” A helyzet azonban csakhamar megváltozik.

6-V. 81

„Ma voltam magamat bemutatni Goltznál, és ő igen szívesen látott.” Egy későbbi levélben: „Goltz nagyon szíves hozzám, és naponta egy vagy másfél óra hosszat producálja és magyarázza nekem kutyaklinikáját, amely csakugyan rendkívül érdekes.”

Egy, az akkori időkhöz mérten igen modern élettani intézet Goltzé, amelyben nagy számban foly-
nak a műtétek kutyákon. Korányi is jól elsajátítja az experimentális műtétek technikáját. A későbbi Korányi-klinikán is gyakran hallható majd a műtetre váró kutyák ugatása és a negyvenes években hányszor hallottuk az ellenség szájá-

ból: „kutyaklinika”. Ez jut eszünkbe, amikor Korányi részletes beszámolóit olvassuk a kutyaműtétekről és a kísérletezés modern útjairól. Loeb volt az, aki a kísérletezés methodikáiba az újoncot bevezette. „Csodálatosan egyszerű methodikái” mély benyomást gyakoroltak a kezdő kutatóra.

Loebről sokszor és igen elismerően ír. Első saját műtéteinél is Loeb segített, egészen addig, míg már önálló kísérletek végzésére is lehetősége nyílt. Loebbel felváltva asszisztáltak egymásnak, a legnagyobb haszon azonban a folytonos beszélgetés volt, a témák és eredmények állandó meg-

beszélése. Kitűnő kísérletező Goltz is, az intézet vezetője. „Tartózkodik hypothesisok felállításától — írja róla Korányi —, ami a mai világban igen jó példa.” Nem a hipotézisek ellen van kifogása, hanem a kísérleti adatokkal alá nem támasztott, üres hipotézisek ellen.

1889. február 2-i levelében számol be a Mamának egy Goltznál elköltött ebédről: „Először volt valami vadból készült leves, melyet egy nagy leveses tálban tettek az asztalra és a házi asszony osztott ki, aki valamikor, de igen régen, nagyon szép lehetett és igen művelt asszony. Psychologia,

Shakespeare, Goethe voltak a témák. Azután jött a sódar, őz és térsza. Úgy látszik, hogy itt nemcsak a vendéglőkben vanszáműzve a víz az asztalról, és én már majd megfúltam egy korty vízért, de arról le kellett mondanom. Vendég nem volt más, mint Goltznak egy vénkisasszony testvére, aki Nostradamust olvassa. Goltz igen csinosan lakik, nagyon szép képei vannak . . .”

Ebből a levélből, és sok másból is, kedves humor csendül ki. Ismét sokkal későbbi évek jutnak az eszünkbe. Ebéd Korányi Sándornál, a Váci utcában. Fehér kesztyűs inas — egyben sofőr is — viszi

körül a tálat. És a téma Shakespeare, Goethe, etika, konstellációs patológia . . .

Egyre jobban belecássa magát az idegélettan akkori irodalmába. Türelmesen és szorgalmasan dolgozik, a kezdeti sikertelenségek nem kedvetlenítik el. „Tanulmányaimról apának csak örömmel referálhatok; ámbár most csakugyan nem mondhatom el, hogy önálló munkáimmal szerencsés volnék. A corpus callosum átmettsége bizony csak csalódáshoz vezetett . . . eddigi összes megfigyeléseim e dolgozban értéktelenek. De az első kísérletekből magam sem reményltem igen sokat.”

Már most kialakul későbbi kritikája saját munkáival szemben, szerénysége és az a törekvése, hogy csak olyan adat kerüljön közlésre, mely minden körülmények között megállja a helyét. „. . .Ezen felfogást itten, akikkel közöltem, hiszik, de Loeb tanácsát elfogadom, és ezen már úgysem új adatok közlését elhagyom, mert polémiához vezetnének a Ferrier iskolájával szemben, amihez nem érzem magamat elég erősnek.”

Más tekintélyes tudósokkal is megismerkedik. „Naunyn, akinek tegnapelőtt bemutattak, tiszteletét küldi Apának.” „Recklinghausenhez járok, aki nagyon

szívesen fogadott.” Mindenki szíves és barátságos a neves pesti klinikus csendes, jómodorú és szorgalmas fiához.

A strassburgi idő igen termékeny munkában és tapasztalatokban. Talán akkor nyerjük a legalaposabb képet erről az időszakról, ha egy nagyobb részletet közlünk Korányi Sándor egyik leveléből, melyet atyjának írt 1889 áprilisában.

„...Szorgalmasan járok Naunyn előadásaira is, aki egészen azon módszer szerint ad elő, mint apa. Mindössze 4 asszisztense van, és mindegyik 30 beteget kezel, azonkívül Minkovszky a kórvegytani laboratóriumban, Lévy a

bacteriologiaiban, Schrader a physiologiai intézetben dolgoznak. Mindegyik keze alatt áll 1—1 hallgató, ki 2 hónapig olyanféle teendőket végez, mint az apa gyakor nokai, de nem ért semmihez. Különben a hallgatók sem a klinikára, sem a laboratóriumba nem járhatnak. Ami igen meglepett engem, az az, hogy itt az emberek mind a francia iskolához csatlakoznak. Naunyn asszisztenseit soha nem küldi Kochhoz, hanem Pasteurhoz. Ideggyógyászat terén szintén nem Leyden, hanem Charcot után indulnak. Különben a Jolly intézete rám meglehetősen kis benyomást gyakorolt.

Élettanban határozottan Brown-Séquard vezeti az irányt. Du Bois, akinck izomélettana, amint már mindenütt elismerik, csupa hullajelenségeken alapszik, és amelynek tanait képező tüneteket most faleveleken demonstrálják, úgy tekintetik, mint a physiologia félrevezetője, és neki tulajdonítják, hogy a physiologiai intézetekben eddig élő állatokat látni sem lehetett. Ez itt általános vélemény, és rám igazán rosszul hatott az a kíméletlenség, amivel úton-útfélen gúnyolják ezt az embert, aki csak abban hibázott, hogy minden tehetségét és munkáját csakis egy kérdésre fordította, úgyhogy

90

mikor kiindulási pontja hibásnak bizonyult, egész munkásságából semmi sem maradt vissza.

Napom beosztása az, hogy hétkor kelek, 8—10-ig Naunynnál, 10—1/2 2-ig Goltznál vagyok, ekkor Loebbel elmegyek ebédelni, 4 óra tájban a Loeb laboratoriumába megyek, ahol egy kis órát dolgozom, azután megbeszéljük közös munkánkra nézve a teendőket és az eddigi eredményeket, este kétszer hetenként vívok, kétszer háromszor elmegyek kávéházba újságot olvasni, aztán olvasgatok egy élettant, Eichhorstot, chemiát, miközben a mamától kapott sódarból megvacsorálok. Most va-

sárnap talán elmegyek Badenbe, hogy egy kis változatosságot hozzak be életembe. Szombatonként eljárók néha a magyarokkal, akik között egy igen tehetséges physikus és egy jó mathematicus van, és akiket felhasználok arra, hogy görbéimet elemezzék, egy sörházba, ahol igen szomorú figurát csinálók, mert a sört még mindig csak keserves képpel tudom meginni.

Az Ilt túlsó partján, velem szemben van Napoleon volt palotája, a mostani egyetemi könyvtár, mely megett a dóm óriási tornya látszik és amelyben sokat gyönyörködöm.”

Jól elképzeljük a jövőendő tudóst, aki még a „Bierhalle”-ban is görbékét analizál, illetve analizáltat fizikus és matematikus sorstársaival, sokat tanul, sokat dolgozik és meglehetősen aszkétikusan él. Szobájában a hőmérséklet nem több 12°C-nál. „Még egy thermometert is spendiroztam” — írja, melyen igazolta, hogy valóban hideg van, és nem „puhaságból” fázik. „Ez a hidegségi kura azonban cseppet sem ártott” — állapítja meg. Beszámol arról, hogy se náthája, se köhögése nem volt, hízott is. Már nem olyan finnyás, mint eljövetelekor, a német ételeket is jó étvággal fogyasztja el. „He-

tenként háromszor lovagolok másfél órát — írja a mamának —, ami igen kellemes időtöltés. Mama nyugodt lehet. Igen jól lovagolt lovon járok, és már meglehetősen belejöttem.”

1889 tavaszán atyja tanácsára Párizsba utazik. E tanulmányút célja elsősorban nem szakmai. Korányi Sándor itt az idő rövidsége miatt nem óhajt „témával foglalkozni”, csak intézeteket akar látogatni, és Párizs látnivalóit nézi meg. Véleménye szerint Strassburgban több alkalma van tanulni, mint Párizsban. Itt az intézetek igen szétszórtak. Lassan tájékozódik. Elsősorban Charcot előadásait

hallgatja. „Nagyon tanulságosak a Charcot kurzusai — írja levelében —, melyeken minden alkalommal 6—8 beteget mutat be igen célszerűen csoportosítva. Előadása nemigen mutat előkészülésre, de olyan alakban tudja elmondani, amit akar, hogy az megragadja az ember figyelmét, és oly változatosságot tud beszédébe belemozdítani, hogy igazi élvezettel hallgatom.” Egy későbbi véleménye már nem ilyen kedvező. Charcot előadásában sok színészi vonást lát. Brown-Séquard beteg. Sée klinikáját is meglátogatja. „Sée . . . kevés súlyt fektet a tanításra. Hetenként egy előadás. Jó. Többi óráját vizitek-

kel tölti, melyek igen keveset érnek." Az idegklinikákon „hysteriások és elmebetegek” kerülnek megfigyelésre és kezelésre. Korányi valamiféle „filosophiai psychológiát” lát orvosi gondolkodás helyett. Franck élettani előadásai-
ban elsősorban a kitűnő vetítógép kelti fel a figyelmét.

Felkeresi Munkácsy Mihályt. „Az atelier-je gyönyörű. Most a bécsi múzeum plafon-képeit festi, melyek igazán gyönyörűek.” Egyéb élményei is vannak: társaságba kerül. Fogadónapon vesz részt, „hol alkalmam volt egy öreg párisi dámával megismerkedni, aki a színházakban adott párisi typus

egy példája. Az a társalgás és modor, ami itt uralkodik, a német tudományos dómakéval a lehető legnagyobb ellentétben van. Palotákat, múzeumokat néz meg. Az Eiffel toronyról a következő a véleménye: „Egy négy lábon álló óriási kémény kinézésű alkotmány, mely csupa keskeny vasléc-ből van építve. Szépnek bizony nem lehet mondani, és arányai által mindent agyonnyom, ami közelében van, de mint építmény igen különös... Most már be van fejezve, csak még az elevátor hiányzik belőle.” A párizsi világiállítás évében vagyunk.

Strassburgban újabb tanulmányok következnek. Goltz laboratóriumában tovább folynak a kísérletek, most már eredményesebben. „Ide mellékelve küldöm apának első strassburgi munkámat, amelyet az utolsó napokban dolgoztam ki” — írja Sándor 1889. május 20-án kelt levelében. Egy tudományos munka megszövegezése, ha valaki lelkiismeretesen dolgozik és pontosan óhajt számot adni munkájáról, nem könnyű dolog. Különösen nem könnyű akkor, ha valaki olyan igényes önmagával és munkájával szemben, mint Korányi Sándor. „Az igazat megvallva, soha olyan ügyet-

98

lennek nem éreztem magam a stylizálásban, mint mostan, amikor részben gondolatom kifejezésének a nehézsége, részben talán az okozott, hogy régen nem írtam már semmit. Azt hiszem, ez a nehézség az alakban kissé érezhető is.” Ha valaki a sorok közt is szeret olvasni, és a közölt szavakban nemcsak a gondolatot keresi, hanem a gondolatok közt működő lelki mechanizmust is, az iménti idézetben azonnal észreveszi a stílári hibát, mely annak kifejezője, hogy írója valóban ügyetlennek érezte magát a fogalmazásban, és ez a mondat megszövegezésében öntudatlanul is kifejezésre jutott.

Nem szabad felednünk azonban, hogy Korányi Sándor első strassburgi tudományos munkáját németül fogalmazta, mint ahogy németül fogalmazta később életének nagy munkáját, a vesemono-gráfiát is. Bármilyen kitűnően beszélt németül, az mégsem volt anyanyelve, és ez a körülmény hozzájárult a szövegezés nehézségéhez. „Nagyon szeretném, ha apa tudatná véleményét e munkám felett. Holnap megkérem Loeböt, akinck e tekintetben rendkívül bő tapasztalata van, hogy a benne foglaltakat beszélje meg velem, és azután, hogy apa is tudatja velem megjegyzéseit, megkérem Goltzot,

hogy engedje meg, hogy munkámat, mint az intézetből kikerültet, közöljem.”

De már néhány nappal később: „Tegnapelőtt tettem postára apa címére egy munkát. Sietek apával tudatni, hogy azóta oly fontos megfigyelést tettem, mely a mondotakra olyan világot vet, hogy az egész dolgot célszerűnek tartom elhalasztani, míg ezirányban több tapasztalatra jutok.” Egy hónappal később azonban: „Goltztól négy munkám fog megjelenni.”

A „*Beiträge zur Physiologie der Orientierung und zur physiologischen Optik mit besonderer Berücksichtigung der Erscheinungen bei Thieren*

mit Grosshirnverstümmelungen —
Mitteilung aus dem physiologischen
Laboratorium des Herrn Professor Dr.
Goltz in Strassburg, 1889", „Über
den Einfluss der Schwerkraft auf
den zeitlichen Verlauf der geradlini-
gen Willkürbewegung unseren Armes",
„Beiträge zur Physiologie der von der
Grosshirnrinde ausgelösten Bewe-
gungen und Krämpfe", „Zur Phy-
siologie der hinteren Theile des
Grosshirns" és más hasonló közle-
mények fogalmat adnak a terü-
letről, melyen Korányi Sándor
dolgozott. A későbbi években is
jelentek meg olyan közlemények,
melyeknek kidolgozása ebben az
időben történt. Közben Korányi

Sándor Recklinghausenhez jár;
társadalmi kapcsolatai is szaporod-
nak („Tegnap Recklinghausennál
voltam ebéden, aki igen szívesen
köszönti apát"), és különösen sokat
foglalkozik kémiával Hoppe-Sey-
lernél. Felmerül több levélben is a
kérdés, hogy mi legyen tovább.
Korányi Sándort erősen aggasztja
a katonaság. Egészségi állapota
lényegesen javult; vajon el lehet-e
továbbra is intézni a felmentést?
A mama „apácska" lehetőségeiben
bízik, és úgy látszik, hogy nem
hiába. Felmerül az a lehetőség,
hogy a fiatalember Nothnagel
klinikáján tanuljon tovább. „Elég
theoretikus ismeretem lesz arra,

hogy azokat egy kis szerencsével a klinika terén haszonnal alkalmazhassam.”

Bármennyi élettani és kémiai tanulmány és ismeretszerzés fonja át Korányi Sándor napjait, nyilván atyja hatására, egy pillanatig sem gondol arra, hogy későbbi éveiben ne betegekkel foglalkozzék. Minden physiologia és kémia csak alapismeret, előkészület a klinikumhoz. Hogy hol kerüljön a betegekkel kapcsolatba, külföldön-e vagy otthon, hamar eldől. Hiszen lehet-e különb lehetősége egy fiatal orvosnak további életpályájának elkezdésére, mint saját, nagyhírű és tudós atyja intézetében?

Hivatalos irat, kézzel írva, 1889 nyarán:

„Hogy Korányi Sándor az I. Belgyógy. Klinikán díjtalan gyakorlókul kineveztetett, tudomásul veszem, és őt említett állomásán 1889. május 1-től 1890. ápr. 30-ig egy évre megerősítem. Budapest, 1889. jún. 4. A miniszter megfigyásából Dr. Markusovszky L.”

És egy évvel később: „...még egy további évre meghagyatván, erről szóló jelentést jóváhagyólag tudomásul vettem, és nevezettet alkalmazásában megerősítem. Bpest, 1890. máj. 24. A miniszter megfigyásából Dr. Markusovszky L.”

Adatok Korányi Sándor saját kezével írt hivatalos életrajzából:

„Az I. belgyógyászati kórodán 1890-ben mint gyakornok, 1891-és 1892-ben mint második, 1893-ban mint első tanársegéd, 1894 és 1895-ben mint laboratóriumi tanársegéd működött. 1895 május havában az I. belkóroda adjunktusává neveztetett ki.”

Mi rejlik a száraz adatok mögött?

Elsősorban munka. A klinikai gyakornok munkája, mely akkor

riban éppúgy gerince volt a klinika életének, mint ma. Ha az adjunktus vagy a professzor, vagy akár valamelyik tanársegéd beteg lesz és otthon marad, a klinikai munkában nem keletkezik fennakadás. Ha a klinikai gyakornok nincs a helyén, minden felborul és a klinika akadozik. Nem lehet ma már pontos fogalmunk, hogy ezekben az években milyen kerektek között zajlott a klinika, vagyis belkóroda napi élete. Talán nem is sokban különbözött egy mostani klinika életétől, legfeljebb abban, hogy az orvosok sokkal többet foglalkoztak a betegekkel és kevesebbet a laboratóriummal és az

adminisztrációval. Egészen biztosan kitöltötte a tennivaló akkor is a klinikai gyakornok egész munkaidejét, és ha ambiciózus volt és többre akarta vinni, bőven kivette részét a munkából a munkaidőn túl is.

1890-ben üt ki az országban, de elsősorban a fővárosban az influenzajárvány. Korányi Frigyes az Orvosi Hetilapban számol be erről a betegségről, és megfigyelései közt utalást találunk olyan szövődményekre, melyek az enkephalitis lethargicának, az agyvelőgyulladásnak felelnek meg. A következő esztendő Koch nagy felfedezésének, a tuberculinnak születési

éve. Az Orvosegyesület, melynek Korányi Frigyes az elnöke, bizottságot küld ki a tuberculin tanulmányozására. Korányi Frigyes mérsékelt objektív lényének köszönhető az, hogy a kezdeti lelkesedés nálunk nem szedte olyan mértékben a tuberculintherapia áldozatait, mint máshol. Erre az évre esik Korányi Frigyes 25 évi tanári működésének megünneplése is. 1892-ben kolerajárvány üt ki. 1893-ban meghal Markusovszky. 1894-ben jelenik meg a nagy Bókay—Kéthly—Korányi tankönyv: *A belgyógydszat kézikönyve* első kötete. Ekkor merül fel Korányi Frigyesben a pneumothorax gyógyító

hatásának gondolata a tüdőtuberkulózisban. E napjainkig hatásosnak bizonyult terápia kidolgozásával Korányi Frigyes fiát bízta meg, és mint ezt Korányi Sándor maga írja: nagyrészt az ő hibája, hogy a jó gondolat nem került kivitelre, és a későbbi légmellkezelés másnak a nevéhez fűződik.

Eseményekben és munkában gazdag évek ezek Korányi Sándor számára is. A strassburgi munkacredményeképpen számos agyélet-tani munka készül el, részben önállóan, részben még Jacques Loebbel; és néhány munka Vas F. társszerzővel, majd önállóan is, már itthon kerül kidolgozásra.

1893-ban *Az ideggyógyászat alapvonalai — Orvostanhallgatók és orvosok számára*. De már megjelenik az első munka, mely új utakat jelöl: *Zur Physiologie der Harnabsonderung* (A vizeletelválasztás élettana). 1894-ben egész sora jelenik meg a közleményeknek, amelyek már a vizeletelválasztással, a vér és vizelet összetétele közti viszonytal, a vizelet összetételét szabályozó tényezőkkel, a vérplazma koncentrációjának szabályozásával foglalkoznak.

1891 májusától egy éven át Korányi Sándor nehéz feladatot vállal: helyettesként átveszi az Állatorvosi Akadémia élettani tanszé-

két, és mint helyettes tanár előadja az élettant, a szövettant és a fizikát. Munkáját lelkiismeretesen végzi, tanul, készül és fiziológiai kísérletekkel is foglalkozik. Közben nem szakad el atyja klinikájától sem. Alig érthető, hogy mindegyre hogyan jut ideje. A sok munka eredménye: „1893-ban a kísérleti és gyakorlati idegkórtan magántanárává képesítettett.”

Közben változatlanul sokat tanul, sokat utazik és sok mindent megfigyel. Münchenben Voit intézetét tekinti meg, tanulmányozza a Pettenkoffer—Voit-féle anyagcserékészülékeket, és megcsodálja az 1 g pontosságú mérleget, a kalori-

métert, melybe ember fér bele, és amelyben az ember dolgozik és munkája lemérhető. A készülékek „látásánál sokkal szembeötlőbb” azok „tökéletessége és az a sok nehézség, amelyek le voltak küzdendőek addig, amíg a berendezés végleges alakot nyert”. „Voit öreg kora dacára még a legélénkebb laboratoriumi működést folytatja.”

Hallgatja Erb előadásait is. „Erbet sikerült megfogni előadás után. Mint kiváló kegyet engedte meg, hogy a klinikai viziten „gelegentlich” részt vegyek. Majd megpróbálok eljárni, ha ki nem néznek onnét. A klinika látogatása egyedül az Assistent-Arztoknak

van megengedve, és a tilalom alól Erb sem szokott kivételt tenni.” A német alaposság talán már nem is olyan szimpatikus, mint Strassburgban. Erb „előadásai desillusionáltak — írja Korányi —: egy beteg, egy medikus megnézi, referál, Erb kérdez. Colloquium. Egy betegre kevés idő jut. A módszer tanítási szempontból jó, de csak kezdőknek”.

Erbtől sok újat nem hall. Annál élvezetesebbek Hoffmann és Kühne előadásai. Legtöbbet Vierordt gyermekgyógyászati előadásain tanul. Ha hazatér lakására, kémiát és biokémiát tanul, a szó szoros értelmében magol. Érdekeseen írja

le Bunsen különleges alakját. Bunsennek időnként fejfájása van. Ilyen napokon megközelíthetetlen. „Ich habe heute Kopfschmerzen!” Ez azt jelenti, hogy társaságában senki egyetlen szót sem szólhat. Erb klinikája érdekes. 4 nagy pavillon, 160 ágy, bámulatosan gazdag beteganyag. Igen nagy ambulancia. „Persze itt nincsen az a sok jótékony és egyéb intézet, melyek nálunk a klinikai ambulanciák kárára működnek!” A laboratórium sajnos nagyon hiányos, ezzel szemben a villamos vizsgáló eszközök tökéletesek. Frankfurtban megtekint egy villamos kiállítást. Galvanométerek,

szárazelemek pompás gazdagsága.
„Ezekhez vajmi keveset értek,
csak imponálnak.”

Nancy, majd ismét Párizs. Itt
tölti be 29. életévét. Nancyban
Bernheim klinikáján nézelődik.
„Mindenki mindenkit hypnotizál
és suggerál. A hypnosisok a kór-
teremben a többi beteg láttára
történnek, ami kétségtelenül nagy
mértékben járul hozzá az egész
beteganyag hypnotizálhatóságának
és suggestibilitásának emeléséhez.”
„Álmatlanságot és székrekedést,
neurosisos fájdalokat és hyste-
riás görcsöket egyaránt így gyó-
gyítanak. Minthogy azonban sem
Charcotnak, sem nálunk Laufe-

naueréknek (akármit is mondjanak
ők) eredményeik nem voltak, azt
hiszem, ehhez Bernheim egyéni-
ségére és a Nancy-i légkörre van
szükség.”

Korányi jól átlátja a terápiás mód-
szerek veszélyességét is. Bernheim
egy fiút hipnotizál és azt szugge-
rálja, hogy nem tudott aludni,
mert a kórteremben éjszaka két
beteg összeverekedett. Nemcsak a
fiú marad meg ebben a hitben,
hanem az egész kórterem emléke-
zik a verekedésre. „Jóhiszemű
hamis tanúkat lehet csinálni” —
jegyzí meg Korányi Sándor, az-
után elgondolkodik. Valójában a
szuggesztió crejével ilyen hamis

tanúkat állítanak elő a bírók maguk is, amikor speciális irányban és speciális módon szuggesztíven kérdéseket tesznek fel. „Az én nézetem — szögezi le apjának írt levelében —, az 5—6 ember Bernheimet vagy felülteti vagy bolond. És miután arról a szegény elsassi parasztról az első nem tudom feltenni, látva illet, azt hiszem, hogy bolondok, abból a fajtából, amilyen csakis Nancyban van, és amilyenek csakis Bernheim provencal túlzásaival és örökös beavatkozásaival betegeinek szellemi életébe, hozhatók létre.” Korányi ismét tisztán és józanul gondolkodik. A psychotherápiát

egészében nem veti el: „annak hasznos oldala is lehet.”

Párizs „bámulatos város”. „Egyik omnibusz tetejéről a másakra” kapaszkodik. Most alaposabban megnézi a Louvre-t és Párizs többi értékét. Charcot-ról már más a véleménye, mint első párizsi tartózkodásakor: „... igen nagy színész.” Hallgatósága „urak és dámaik által vegyesen képzett”.

1895, Lipcse. Irtózatossá meleg... Curschmann klinikája. „Azt hiszem, hogy sehol nincs egy második ehhez hasonló intézet.” A klinika 600 ágyas. Földszintes barakképületek, minden barakk végén egy terasz, ahová 10 ágyat lehet

kitolni. Az egész klinika igen szépen gondozott kertben van, a betegek egy részét keréken járó ágyakon a kertbe tolják. A klinika nagy attrakciója azonban a méretekkel arányos pompásan felszerelt laboratórium, fotográfus műhely, állatműtétkekre szolgáló terem („vivisectorium”), nagy kémiai, alig kisebb bakteriológiai laboratórium, mikroszkópos szoba. „Kórbonctani készítmények, ikonographia, könyvtár, melyben 29 (!) különböző folyóirat található.” „Ilyen apparátussal senki, még Charcot sem dolgozik!” — írja.

Ismét olvassuk a sztereotíp, de mindig jellemző tudósítást: „Cursch-

mann igen szívesen fogadott, és rámbízta, hogy üdvözljem apát nevében.” Curschmann előadásai igen értékesek. „Előadás alatt egészen más ember, mint különben, és az ember elfelejti neki német serfőző kinézését. Kochról higgadtan és méltányosan beszélt, ahogy azt ma alig lehet másoktól hallani.” A tüdőtuberkulózis tárgyalásakor előadásában „nem az a ma divatos utálatos nihilismus nyilatkozott meg”. Berlinben rövid tartózkodás. A berlini Koch-intézetben Korányi Sándor később dolgozik, 1904-ben Wassermann mellett.

A levelekben azonban új hang csendül fel. Az aggodás, bizony-

talanság hangja. Ahogy Korányi Frigyes életében a nagykállói száműzetés fenyegette az életpályát töréssel, úgy jelenik meg Korányi Sándor életében a felsőbb adminisztrációs hatalmak intézkedése: Korányi Sándor nem dolgozhat Korányi Frigyes klinikáján. Az atya nem tolhatja a fiú szekérének kerekét. Elvileg helyes rendelkezés, az adott esetben azonban súlyos gondokat okoz.

Már a Magyar Hírlap 1896-os évfolyamának december 30-i számában jelent meg Schächter Miksa tollából egy olyan cikk, mely apák intézményében alkalmazott protekciós fiúkról szólt. Bár fi-

nom formában és elvileg helyesen, némi rosszállással említi meg ez a cikk Korányi Frigyes klinikáját, mely egyik példája e helytelen gyakorlatnak. Korányi Frigyes részletesen válaszol. A Magyar Tudományos Akadémia irattárában Korányi Erzsébet kezeírásában, nyilván késői másolatban található Korányi Frigyes önérzetes és részletes válasza. 1897 őszén azonban miniszteri rendelet jelenik meg, mely „megtiltja, hogy professzorok fiai atyjuk intézetében vagy klinikáján alkalmazzassanak mint asszisztensek vagy adjunktusok”. A komoly tudományos munka már megindult a klinikán. Korá-

nyi Sándor, mint a laboratórium vezetője, mélyen belevetette magát a Strassburgban és máshol tanultak felhasználásába, fizikai-kémiai methodikákat alkalmaz a klinikumban, és ezek segítségével már eljut nagy felfedezéséhez, a veseelégtelenség lényegének felismeréséhez és a hyposthenuria fogalmának legalább gondolatban történő megalkotásához. Számos munkatárssal végzi kísérleteit és fagypont-meghatározásait, amikor a rendelet megjelenik. „Átéreztem akkor, amit most átéreznek tanítványaim közül azok, akik egyszerre beteganyag és laboratórium nélkül maradnak” — mondja Korá-

nyi Sándor 1936-ban, amikor 70 éves születésnapján válaszol a hozzá intézett beszédekre, és beszédébe beleszövődik a klinika megszüntetése miatt érzett szomorúság. A klinikát akkor is el kellett hagynia, és ez csaknem olyan csapás lehetett, mint az apa száműzetése. Először Bókay János segített. Az akkor Stefánia gyermekkórházban ideggyógyászati rendelőt létesített, és annak vezetőjeként Korányi Sándort neveztetette ki. Később a Szent István kórházban jutott tevékenységhez, Müller Kálmán jóvoltából, mint az ideggyógyászat rendelőorvosa, majd osztályos főorvosa. Ez az idegosztály 120

ágyas volt. Ellátására Korányi Sándoron, a vezetõn kívül még három orvos állt rendelkezésre, de ezek közül az egyik a sebészeti osztályra is be volt osztva, és elsõsorban a narkotizálás volt a kötelessége. A Szent István kórházban homeopathiás osztály is mûködött. Az idõk haladása folyamán a fõorvos, Bakody nyugalomba vonulásával ezt az osztályt megszüntették. A homeopathia már a múlt században sem volt idõszerû, bámulatos mégis, hogy a fasiszta Németországban milyen mértékben vált lehetségessé feltámadása a harmincas években. Az idegosztály mellett mint helyettesnek, Korá-

126

nyi Sándornak kellett átvennie a sokkal nagyobb, de éppen olyan vagy aránylag idõnként még mostohábban ellátott belgyógyászati osztályt is. Ennek zsúfoitságáról csak annak lehet fogalma, aki a jelenlegi körülmények közt mûködik egy területhez csatolt és azt kötelezõen ellátó kórházi vagy — sajnos — klinikai osztályon. Különösen télen „a sűrû ágy sorok közé szalmazsákok kerültek a földre, melyeken sokszor két beteg osztozott, emlékeztetve némileg a párizsi Hôtel Dieu-re, az igaz, hogy századokkal régebbi állapotában, ahol négy betegnek kellett egy ágygal beérnie”.

Müller Kálmán továbbra is segített. Korányi Sándornak lehetősége nyílt arra, hogy főorvosi szobájában egy kis kémiai laboratóriumot rendezhessen be.

A klinikával a kapcsolat szerencsére egészen soha sem szűnt meg. A hátsó lépcsőn át elérhető felsőtét folyosót és két kis egyablakos szobát 1900-ban — Korányi Sándor említett válaszbeszédében úgy emlékszik, hogy 40 000 forint költséggel — „nagyon szerény kis laboratóriummá” sikerült átalakítani, és ebben Korányi Sándor folytathatta klinikai munkatársaival alapvető vizsgálatait, amennyiben a kórházi munka

erre lehetőséget adott. De amint Korányi Frigyes nagykallói száműzetése végeredményben óriási gyakorlat és tekintély megszerzéséhez járult hozzá, úgy Korányi Sándor száműzetési periódusának is volt haszna. Bármilyen nyomorúságos volt a kórházi betegek ellátása, ez a beteganyag gazdag és igen változatos volt. Különösen sok volt a sebészi ellátást igénylő beteg, és a sebészeti osztály vezetője olyan úttörő és ragyogó képességű sebész volt, mint Herczel Manó. A közös munka, a sebészeti és belgyógyászati osztály összehangolása a belgyógyászat és sebészet határterületeinek tanulmányozására

olyan lehetőséget nyújtott, melyet nem lehet elég nagyra értékelni. Az elmélet és tudomány a gyakorlat és a mindennapi betegellátás művészetével ötvöződött.

A háttér a klinikai laboratórium volt. Egyre nagyobb méreteket öltött a laboratóriumi munka, melyben a legfőbb segítő Bencze Gyula, későbbi István kórházi főorvos, egyetemi rk. tanár. Az ekkor végzett alapvető kutatás eredményei a berlini Richter professzorral együtt kiadott két kötetes nagy munka, a *Physikalische Chemie und Medizin* keretében váltak közkinccsé.

Korányi Frigyes naplója megjegyzi: „1895-ben nyerte el Sándor

fiam a Szent István kórház idegosztályát. 38 év előtt nekem állítottak fel először közkórházi idegosztályt.”

„1897. március 20-án lett kinevezve Sándor fiam rendkívüli tanárnak.”

Korányi Frigyes fogalmazványa: „K. S. az idegrendszer kísérleti és gyakorlati kór- és gyógytanának ny. rk. tanári címmel és jelleggel felruházott magántanára ny. rk. tanárrá neveztetik ki. Tananyagának kiegészítésére az I. belgyógyászati klinika laboratóriuma és ambuláns idegbeteganyaga rendelkezésére bocsátatik addig, amíg azt ezen intézet főnöke az intézet

saját céljaival összeférhetőnek találja.” Most már igazán nem aktuális az a kissé lemondó hangú mondat, melyet Korányi Sándornak egy 1889 május 15-i levelében olvasunk: „Igazán megijedek, ha meggondolom, hogy mindjárt 23 éves vagyok és még semmihez sem fogtam hozzá, ami pályám practicus oldalához tartozik...”

A praktikus oldal! Korányi Sándor nem volt praktikus a szó mindennapi értelmében. Aki csak ismerte, kissé félszegnek, a mindennapi élet felett állónak, elvontnak, gyakorlatiatlannak ítélte. E felületes megfigtélés azonban nem

vonatkoztatható Korányinak mint gyakorló orvosnak és betegeinek kapcsolatára. Az akadémiai grádusok elnyerésével párhuzamosan ugyanis Korányi Sándor „gyakorlata”, a praxis is megindult, nagyrészt konziliáriusi praxissá alakult, de otthoni magánrendelésből is állt, és ez egyre több idejét vette igénybe. Ez az idő nem volt haszontalan. Nem nézhetünk álszent módon félre a praxis lukratív szempontjai felett sem. Hiszen az anyagi jólét ebben az időben fontos bázisa annak, hogy valaki nyugodtan, gondok ésköznapi töprengenivalók nélkül szentelhesse magát a valóban értékes gondolkodni- és töp-

rengenivalóknak. Ennek a praxisnak volt köszönhető a Váci utca 42 számú ház felépülése. Ebben a házban élt és működött Korányi Sándor, és ebben a házban hunyta le szemét. De nagy jelentősége van a praxisnak ezen felül is. Soha klinikán, kórházi osztályon nem lehet olyan mélységben foglalkozni egy-egy beteggel, mint négy szemközt, az otthon nyugodt és barátságos környezetében. Soha úgy nem lehet megismerni a beteg embert, mint abban a félórában, melyet egészen neki szentelünk és amelyben az orvos és a beteg zavartalan együttléte szolgálja a bizalmat és a megértést.

Korányi rendkívül sokat foglalkozott a betegekkel, délutánonként otthon rendelt, fennmaradt idejét kocsizással töltötte. Ezeken az útjain hűségesen kísért felesége, aki e rövid időszakokat tudta csak férje minden napjából a maga számára biztosítani.

Házassága ugyanis erre az időszakra esik. Kubinyi Margit hűséges és méltó élettársa volt. Egymás után születtek a gyerekek, először Sándor, a nagy ígéret, aki sajnos a gyógyíthatatlan és máig is kiismerhetetlen sklerosis polyinsularis betegségben a húszas évek végén fejezte be fiatal életét, és ezzel soha

nem csökkenő bánatot okozott szüleinek, aztán Erzsébet, aki atyjának mindvégig gondozója, őrangyala volt, és aki halálos ágyán is mellette állt, majd a két tehetséges fiú, János és László. Nehéz dolog azonban egy olyan nagy ember feleségének lenni, akinek gondolatai a tudomány mélységeiben kutatnak, tevékenysége pedig a klinika vagy kórház és a rendelés között oszlik meg. Mi marad a családnak? Örök probléma. A házasság mégis hosszú ideig boldog volt, mint a szülők és nagyszülők házassága. Aztán kiismerhetetlen okból katasztrófával végződött, 1919-ben válással.

Ezekben az években Korányi ismét sokat utazik. Részben egyedül, részben feleségével. Helgoland, Hamburg, Drezda, hosszabb tartózkodás Berlinben. „Wassermann mellett dolgozom, aki igen kedves hozzám, és igazán rendkívül szíves ember. Odaáll mellém, mutat, magyaráz, én pedig beállottam segédnek mindenhez, hogy mindent lássak, amit lehet próbáljak. Régen nem próbáltam azt az örömet, hogy az ember egész nap egy dologra gondoljon, és nagyon élvezem.”

Házasság, család, praxis, klinikai karrier, a veseelégtelenség hatalmas és vadonatúj épülete. Mi-

lyen tartalmas évek! Hogyan lehetséges ennyi tartalommal tölteni az életet. Egy levél Felsőkubimból: „Most fejeztem be könyvem számára a szívbetegségek fejezetének utolsó átdolgozását. Az idén nagyon jól megy a munka. Egy melléképületben felfedeztünk egy kis meszelt falú szobát. Egyetlen ajtaja a kertbe vezet. Nincs benne semmi egyéb, csak ami a munkához tartozik. Ide bújok be tízórakor és dolgozom ebédig. Háromórakor visszajövök, és dolgozom uzsonnáig. Akkor megyünk sétálni.” Egy másik levélből: „Én kis dolgozószobámban ideális csendben és nyugalomban végzem teendői-

met.” Így él Korányi Sándor akkor, amikor nyaral. Egy levél Balatonföldvárról, a nyaralóból: „Hiába próbáltam Pesten nyugodtan dolgozni, ide menekültem, ahol most már egy-egy napi megszakitással vagy 10 napja ülök. Reggeltől estig számoltam, írtam, végre tegnap elkészültem egy dolgozattal, amely ugyan nem oda vitt, ahová jutni akartam, de amelynek eredményével meg vagyok azért elégedve...”

Az életpálya tovább emelkedik. 1907-ben a belgyógyászati diagnosztika nyilvános rendes tanára, és két évre rá, 1909. október 1-én megtartja székfoglaló előadását

mint nyugalomba vonult atyjának
utóda, a belgyógyászat rendes
tanára. Korányi Frigyes ekkor már
báró a király jóvoltából. Ma nevet-
séges cím, akkor azonban különös
kegy, mely addig orvost nem ért.
A báróság a fiúkra is átszáll. 1909
októberétől 1936 júniusáig Korányi
Sándor báró a III. sz. Belklinika
igazgatója. Mielőtt erről a 27 év-
ről, a Korányi-iskola kiteljesedésé-
nek történetéről szólnánk, meg-
kísérjük röviden vázolni, hogy
miben állott Korányi Sándornak
mint kutató tudósnak, a „vese-
pathologia atyjának” munkássága,
és milyen hatása volt ennek az
egész orvostudományra.

Noha tudományos működésének
első termékei a központi idegrend-
szer működésének kísérleti tanul-
mányozásával foglalkoztak és szá-
mos lényeges részletmegismerésre
vezettek, az életmű elsősorban a
vesebetegségek új alapokra helye-
zésében és az új vesepatológia
megteremtésében áll. Az az alapos
fizikai és kémiai, leginkább fiziko-
kémiai tudás, melyre Korányi kül-
öldi tanulmányai során szert tett,
az új megismerések alapja volt.
Ma már nem deríthető ki, hogy a

fiziko-kémia alapmódszereit Korányi miért elsősorban a vese tanulmányozásában használta fel, de meghatározásait a vérben és a vizeletben végezte, és önként adódott annak a szervnek elsőrendű szerepe, mely a vérből végeredményben vizeletet készít. Az a vizsgálat, mely Korányi Sándor tudományos eredményeinek megindítója, a vér és a vizelet fagyáspontcsökkenésének vizsgálata volt.

Valamely oldat koncentrációját, töménységét a benne oldott molekulák száma adja meg. Ennek az oldatnak a fagyáspontja ugyan csak az oldott molekulák számától függ. Bizonyos molekulák

azonban negatív és pozitív elektromos töltésű részecskékre, ún. ionokra bomlanak, disszociálnak, és a fagyáspont valójában a disszociált molekuláktól, az ion-koncentrációtól függ. Minél több elemirészecske, ion van egy oldatban, annál alacsonyabb a fagyáspontja, az egysegnyi oldathoz viszonyított fagyáspontja tehát, az ún. *fagyáspontcsökkenése*, annál nagyobb. A veseműködés ép és kóros viszonyainak tanulmányozása, a fagyáspontcsökkenés mérése útján, a tények egész sorát derítette ki. Ezek közt legfontosabb felismerés az volt, hogy az ép vese szinte korlátlanul képes kiválasztásra és alkalmazkodásra,

vagyis a vizelet fagyáspontcsökkenésének változtatására, azaz a vizelet ion-koncentrációjának változtatására, a szükséglethez képest. Korányi a vese ilyen képességének határait, tehát a maximális és minimális fagyáspontcsökkenés közti különbséget *alkalmazkodási határ*nak („*Akkomodationsbreite*”) nevezte. A beteg vese ilyen értelmű határai szűkebbek.

A későbbi gyakorlat az egyszerű, de a napi munkában mégis komplikált fagyáspontcsökkenésmeghatározás helyett a vizelet fajsúlyának egyszerű megmérését vezette be, és a betegség mellett gyakorlati célból a vese működé-

sének megítélésére ma is a vizelet fajsúlyát határozzuk meg bő folyadékfogyasztás vagy szomjazás folyamán. E magától értetődő vizsgálat Korányi alapvető gondolatai nélkül még ma sem volna lehetséges. A fagyáspontcsökkenés vizsgálatával ugyanis fordulópont következett be a betegségek megítélésében. 1896-ban jelent meg Senatornak, a nagyhírű német klinikusnak monográfiája a vese betegségeiről. Ez a munka még teljes egészében az akkor uralkodó, főleg Virchow nevéhez fűződő celluláris patológiát tükrözte, azt az irányzatot, mely a szerv megbetegedésének lényegét a szerv anatómiai

megváltozásában kereste, és minden igyekvésével arra törekedett, hogy a betegség külső megjelenését, a szerv szemmel látható és mikroszkóppal vizsgálható eltéréseit regisztrálja. Korányi, éppen a fagyáspontcsökkenés felhasználásával ennél sokkal tovább jutott: a beteg szerv működésére nézve keresett és kapott felvilágosítást, és így megalapítójává vált a sejt-patológiával szemben a működési patológiának; az ún *funkcionális patológiának*.

Ha Korányi tudományos érdekeinek lényegét röviden akarnók összefoglalni, azt mondhatnók, hogy Korányi Sándor a fizika,

kémia módszereinek alkalmazásával, a kórtani gondolkodásmóddal a funkcionális patológia megalkotója és kifejlesztője.

A *veseelégtelenség* Korányi által bevezetett és meghatározott fogalomhoz a nőgyógyász-szülész Tauffer Vilmos professzor egyik esete adta meg az utat. Nőgyógyászati műtét alkalmával megsérült az uréter, az a vezeték, mely a vizeletet a veséből a hólyagba vezeti. Az uréter veséből eredő csontját a műtétet végző sebész egyelőre kivarrta a hasfalra, a beteg rendbejött, de az egyik veséből származó vizelet a hasfalon, a készített sipolynnyíláson át kifelé ürült. Ez

természetesen csak átmeneti megoldás lehetett, és Tauffer arra gondolt, hogy a kivarrt vezetékű vesét műtéttel eltávolítja, hiszen a szervezet egyensúlyát egyetlen vese is jól fenntartja. Kérdésazonban, hogy a megmaradó egyetlen vese jól működik-e, vagyis a szervezet nélkülözheti-e a másik vesét. Erre a kérdésre kellett Korányinak válaszolnia. Korányi ebben az esetben külön tanulmányozhatta az egyik veséből a természetes úton ürülő vizeletet és a másik veséből a hasfalon át ürülő vizeletet. Kevéssé érdekes, hogy az ép uréterű vese működése kitűnőnek bizonyult, és a kivarrt uréterű vese által kivá-

lasztott vizeletből következtetett működés lényegesen csökkent, az alkalmazkodási képesség szűkebb lett, sokkal érdekesebb és fontosabb, hogy ez az eset volt az alapja annak a nagy vizsgálat sorozatnak, melyben főleg Kövesi és Roth-Schulz vett részt, és amelynek eredménye a *veseelégtelenség* azóta is megmaradt fogalmának életre hívása volt. Kiderült, hogy a vizelet maximális és minimális fagyáspontcsökkenése közti különbség annál kisebb, minél súlyosabban beteg a vese. A vese megbetegedésében a maximális fagyáspontcsökkenés kisebbé válik, a minimális nagyobbá, végül a vesebetegség

egy bizonyos mértékében mindkét érték egy bizonyos fagyáspontcsökkenés-értéket közelít meg, mely a vér fagyáspontjának felel meg. Ma már erre az állapotra a Korányi által ajánlott *asthenuria* fogalmat használjuk. Asthenuriás az olyan vese, mely elvesztette alkalmazkodási képességét, és mindenkor csak azonos töménységű, kb. 1010-es fajsúlyú vizet tud előállítani, melynek ionkoncentrációja azonos a vérével. A vese munkája tehát elégtelen. Ha a maximális és minimális koncentráció közt marad különbség, csupán nem elég nagy: *hyposthenuriáról* beszélünk. Hyposthenuriában a

vizeletben az időegység alatt kiürített molekulák száma, a molekuláris diuresis (vizeletkiválasztás) csökken és a szervezetben rekedt anyagcseretermékek felszaporodása, vizszatartása (retentiója) kiváltja azokat a tüneteket, melyek összességét Korányi óta *veseelégtelenségnek* (vese-insufficiencia) nevezzük.

Ezek a vizsgálatok képezték alapját azoknak a későbbi vizsgálatoknak, melyek a vesebajos vizenyő és általában a vizenyő (oedema) keletkezésének felderítésére vezettek. Ebből a szempontból a konyhasó ürítésének jut legnagyobb szerep, míg az oedema keletkezésének mechanizmusában, az ún.

pathogenesisben általában az oldott és disszociált molekulák mennyisége, az ezzel kapcsolatos osmosisnyomás, illetve az ún. kolloidális anyagok osmosisos nyomása (onkotikus nyomás), másrészt pedig a keringés visszatérő, vénás szárában uralkodó nyomás szerepel. Korányi és iskolája az összefüggéseket matematikailag is kifejezte. Korányi mutatta ki azt is, hogy a veseelégtelenségnek olyan formájában, amelyre különösen N-tartalmú anyagok visszatartása jellemző, és amelyet *uraemiának* nevezünk, a vér fagyáspontcsökkenése is megváltozik. — 60°C alatt van (egészséges emberen — 56°C). Ko-

rányi állapította meg, hogy a különbség csupán az anyagcsere organikus bomlástermékeiből származhat. Ezen anyagok közt kutatva Strauss figyelme fordult az ún. „maradék nitrogén” felé, melynek szerepe az uraemia létrejöttében ma már nyilvánvaló.

Korányi Sándor alapvető vizsgálatai kiindulásai lettek azoknak a diagnosztikus módszereknek, melyek mint „hígításos” vagy „sűrítésses” próbák ma is — a vesebajok diagnosztikájának óriási haladása, az ún. „clearance-metodikák” kialakulásának idejében — mindennapos rutinvizsgálatok, és fontos eljárásai a vese funkcionális

diagnosztikájának. A haematogen vesebajok diagnosztikájában a mód-szert először Kövesi és Roth-Schulz, a két vese elkülönített vizsgálatával; urológiai módszerekkel, ún. ureterkatheterismussal Illyés és Kövesi alkalmazta.

A fagyáspontcsökkenés meghatározása, az ún. *kryoskopia*, mint említettük, ma már az egyszerű fajsúlymérésnek adta át helyét, tudományos értéke azonban nem csökkent. „A módszernek ilyen egyszerűsítése — mondja Korányi — sohasem vezetett volna oly világos betekintéshez, mint amelyet a kryoskopiának köszönhetünk. Most azonban, amikor a kryosko-

pia megadta azt, amit megadhattott, és segélyével felismertük a célhoz vezető utat, teljesen célszerű a kryoskopiának a fajsúly meghatározásával való pótlása, mert az ezzel elért eredmények a gyakorlati igénynek teljesen megfelelnek.” Korányi megállapítása szerint a hyposthenuria foka a megbetegedett veserész nagyságával arányos. A sebészeti vesediagnosztikában használt festékkiválasztásos funkcionális diagnosztikus módszerek eszerint valamennyien Korányi megállapításain alapulnak. De való-jában Korányi megállapításain alapulnak azok a törekvések is, melyek bizonyos képletekkel igyekeztek a

veseműködés ép vagy kóros voltát meghatározni, és amelyek beteljesedése végeredményben a „clearance” ma divatos fogalma. Korányi figyelte meg először azt a jelenséget is, hogy a hyposthenuriás vese, mely nem képes a vizelet töménységét változtatni, a kiválasztandó anyagokat úgy választja ki mégis, hogy a normálnál nagyobb vízmennyiséget ürít. Így azonos töménység fennmaradásával végeredményben több anyag választódik ki. Ez a vese kompenzáló munkája, melynek eredménye sok vizelet: polyuria. E kompenzáló polyuria elősegítése a célunk, és ezért az ilyen betegnek

sok folyadékot kell adnunk, hogy a kompenzálás ilyen módon lehetőségessé váljék.

De számos más következménye is mutatkozott e felfedezéseknek: a vesebeteg gyógyítása, életmódban, diétásan egyaránt az elégtelen vese működéséhez alkalmazkodva, kidolgozható. Ez ma magától értetődik. Korányi előtt azonban ilyesmiről szó sem volt. „Hogyha módunkban volna a vesebajok diétáját úgy szabályozni, hogy az anyagcseréből felszabaduló oldott molekulák száma ne haladja meg a vese molekulásűrítő képességét, nagyot lendíthetnénk a vesebeteg sorsán” — írja Korányi.

Korányi itt röviden vázolt felfedezése — melynek számos jelentős oldalhajtását e helyen nem célunk részletesen ismertetni — a veseműködés funkcionális diagnosztikájának és terápiájának megteremtése. E felfedezés az addigi tisztán morfológiai és empirikus szemlélet helyébe a vese állapotának megítélésében a vese működésének vizsgálatát helyezte. A vese koncentráló és hígítóképessége jelentőségének, illetve az ezek kimutatásához szükséges módszerek felfedezésének köszönhető, hogy az addig uralkodó káosz helyébe a gyakorlat számára is döntő fontosságú rendszer lépjen. Korányi

funkcionális diagnosztikája adta meg az alapot Volhard és Fahr, de még sok más kutató további munkájához.

1929-ben jelent meg a berlini Julius Springer kiadásában Korányi Sándor életművének összefoglalása: *Vorlesungen über funktionelle Pathologie und Therapie der Nierenkrankheiten*. Magyarra Hetényi Géza fordította e nagyjelentőségű és az egész világon elismert monográfiát: *A vesebajok funkcionális pathológiája és terápiája klinikai előadásokban* címmel, s 1930-ban jelent meg a Magyar Orvosi Könyvkiadó kiadásában. Huszonnégy klinikai előadásban tárgyalja

a témát, ismertetve a Korányi-iskola kiterjedt munkásságát és mindazt, amit 35 év alatt Korányi Sándor és tanítványai a vesepatológia terén alkottak.

Ezt a munkát e sorok írója harmadéves medikus korában olvasta el a fiatalság buzgalmával, ambíciójával és befogadókészségével. Gyönyörködött a forma szépségében, a stílus klasszikus eleganciájában és a tartalomban, melynek megemésztése nem volt kis feladat egy gyakorlatlan fiatalember számára, mégis az élet nagy és maradandó élményei közé tartozott, és rendkívül nagy jelentősége volt egy életcél meghatáro-

zásában. De ugyanilyen jelentősége volt mindenki számára, aki elolvasta és tanult belőle, és noha számos megállapítása ma már idejtmúltnak látszik, elolvasása ma is gyönyörűség és rendkívül tanulságos. Egy kutató, gondolkodó, ötletekben gazdag és egyben a szintézis képességével megáldott pompás agyvelő terméke, az orvostudomány, a belgyógyászat maradandó klasszikus alkotása.

Nem szabad azonban azt gondolnunk, hogy Korányi Sándor tudományos életpályája a vesebetegségek kutatásával indult és azzal végződött. Egy nagy klinika vezetőjeként és számtalan beteg or-

vosaként sokszor került szembe problémákkal, és sohasem hátrált meg a problémák megoldása elől. Átfogó koncepciói is voltak: a szabályozó mechanizmusok korrelációja, például, melynek keretében a circulus vitiosusok szerepét dolgozta ki a szervezet történéseiben. A cukorbetegségben a vércukor növekedésének kompenzáló szerepe, mely későbbi kísérletekben fényes igazolást nyert. A rosszindulatú haematologiai betegségek kezelésében sejtpusztító szerek elvi alkalmazása: benzolkezelés a leukémiában. A szívbetegségek és a magas vérnyomás tanulmányozásában is alapvető megállapításokat tett.

162

pításokra jutott. Tanulmányozta a vörösvérsejtszám szaporodásának mechanizmusát magaslaton, és ez irányú kísérleteit Bencével és Scharllal a Magas Tátrában és Svájcban végezte. Különösen sokat foglalkozott már fiatal kora óta az arrhythmiai kórtanával, a digitalis therapia kérdéseivel, a hastífusz gyógyításának kérdéseivel és különösen sokat a tuberkulózissal. Diagnosztikai módszerei ma már kevésbé érdekesek, de a maga idejében igen nagy fontossága volt a vesekopogtatásnak, melyet utolérhetetlen módon végzett, a pleurális tompulat finomságainak, melyek kutatásában atyját követte.

10* 163

(Korányi—Grocco—Rauchfus háromszög), a tüdőcsúcs korai tuberkulózisos elváltozásai kimutatásának. Átfogó tanulmányai ma is irodalmi élményként ható tanulságos, nevelő hatású és egyben gyönyörűséges olvasmányok. Ilyen az öregedésről vagy a gyógyeredmények statisztikai értékeléséről írt tanulmánya, a medikusoktatásról, a szakosodásról, az orvostudomány fejlődéséről, az orvosi gondolkodás aktuális kérdéseiről, az eugenikáról, a belgyógyászat és a tudomány viszonyáról, constitutióról, az élettan és az orvostudomány viszonyáról írt tanulmányai és megtartott előadásai.

Életművét valamennyi részletében nehéz áttekinteni. Talán egyszer még sor kerül az orvostudomány klasszikusai között valamennyi művének gyűjteményes kiadására. A körülbelül 200 közteleny, mely rendelkezésünkre áll — úgy érezzük — halvány körvonalait adja annak a hatalmas épületnek, melynek csupán tágasabb helyiségeit kíséreltük meg belátni.

Korányi Frigyes 1909-ben nyugalmába vonult, Sándor a belgyógyászat egyetemi nyilvános rendes tanára lett. A volt Korányi-klinika épületébe azonban, kialakult jogszokás szerint, a legidősebb belgyógyász professzor, Kétly Károly klinikája költözött. Jendrassik Ernő, a II. sz. Belklinika igazgatója a Ludoviceum utcában épült pompás, modern klinikát vette át, míg Korányi Sándor, a III. Belklinika személyzetével, nagyrészt atyja tanársegédeivel, a jelenlegi Urológiai

Klinika ugyanakkor épült, kisebb helyiségeibe került. Jendrassik Ernő halála után 1921-ben a Korányi-klinika költözött arra a helyre, a Ludoviceum utca, ma Korányi Sándor u. 2/a épületbe, mely III. sz. Belklinika néven egészen az 1936-ban történt megszűnésig ott-hona maradt. 1936-ban Herzog professzor klinikája került a megszüntetett Korányi-klinika épületébe, ekkor vált ez I. sz. Belklinikává. A második világháború után a Herzog-klinikából Rusznyák-klinika lett. Megmaradt I. sz. Belklinikának, de homlokzatán áttűnt a III. sz. Belklinika felirat. Rusznyák István 1963-ban ment

nyugalomba. Csaknem kétévi szünet után 1965 szeptemberében az egykori Korányi-klinika legfiatalabb tagja, e sorok írója lett e klinika vezetője. A „III. sz. Belklinika” feliratot végleg eltávolították, az I. sz. Belklinika aranyfelirata ma fehér alapon ragyog, a Korányi-iskola 1945 óta ismét létezik, és talán létezik ma is, az új homlokzati felirat mögött is.

Egy névsorra leltünk, mely Korányi Sándor kézírásával a klinika tagjainak nevét tartalmazza. Dátum a kézirat nem szerepel. A névsor a következő: adjunktus: Bálint Rezső; tanársegéd: Elischer Gyula, Bence Gyula, Királyfi

168

Géza, Benczur Gyula, Molnár Béla; díjas gyakornok: Róth Miklós, Fogarasi Imre; díjtalan gyakornok: Galambos Arnold, Gömöri György, Egán Ernő, Fuchs Dénes, Mandel Dezső, Ormay Pál, Weber József, Somogyi Rezső, Schill Imre, Breitner Ödön, Markó Viktor, Rudas Bódog, Berkovits Antal, Lazarovits Pál, Bilz Albert. Ha ezekhez a nevekhez hozzátesszük Asztalos Ferenc, Barát Irén, Baráth Jenő, Benedict János, Borbély Ferenc, Braun Pál, Chatel Andor, Dániel Gábor, Detre László, Dobozy Elemér, Farkas György, Fejér Árpád, Forrai Elemér. Fülöp József, Gaál

András, Góth Endre, Gönczy István, Groák Béla, Györgyi Géza, Hajós Károly, Haynal Imre, Hetényi Géza, Julesz Miklós, Karczag László, Kelemen László, Kiss József, Korányi András, Kövesi Géza, Kürthy László, Magyar Imre, Mirgay Sándor, Mosonyi László, Németh László, Ország Oszkár, Pauncz Lajos, Ratkóczy Nándor, Razgha András, Roth-Schulz Vilmos, Rusznyák István, Sellei Kamilló, Sivó Rudolf, Soós Aladár, Szántó Endre, Szegvári György, Szemző György, Vándorffy József, Zárday Imre nevét, némi — ha nem is teljes — képet kapunk azokról, akik a Korányi klinikán kezdték

pályafutásukat. Bálint Rezső, Rusznyák István, Haynal Imre, Hetényi Géza, Julesz Miklós, Magyar Imre, Mosonyi László, Ratkóczy Nándor klinikák, tanzsékek vezetői voltak vagy azok ma is.

Hogyan kovácsolódott össze ez a klinika, mely Korányi Frigyes klinikája volt, és melynek személyzete kezdetben alig változott, iskolává? Erre a kérdésre nehéz határozottan válaszolni. Korányi Sándor is megkísérelte. Sok tapasztalatot gyűjtött külföldön, sok intézetben dolgozott, belepillanthatott belső életükbe is. „Azoknak két lényegesen különböző típusát vél-

tem felismerhetni — mondja. Az egyikben a mester volt minden. Minden gondolat az övé. A segéd-személyzet tanul, és csak a munka keresztülvitelének részese és hát-térben marad. Tagjai rendszerint aránylag kevés önállóságra tesznek szert. Közülük egyik-másik mestere-nek gondolatmenetét, methodi-káját, mozdulatait, néha még tag-lejtését is elsajátította, de a mit ben-nük hiába keresünk, az a mester iniciatívája, egyénisége. Az ilyen intézetek vezetői közt találtam egészen nagy mestereket. Ha csak-ugyan azok voltak, a tudomány fejlődésének menetét nagymérték-ben befolyásolták. De ha nem

tartoztak ezek közé, utánuk fejlődésre képes iskola nem igen ma-radt. Ehhez a segédszemélyzetnek szabadabb fejlődésre van szüksége. Az intézetek másik típusában a távolság mester és tanítványok között kisebb, és a segédszemélyzet tagjai közül a jelesebbek idővel a mester munkatársává fejlődnek. Ilyen volt pl. Naunyn klinikája Strassburgban, melyről azt írja emlékirataiban, hogy sokszor ma-guk sem tudták, hogy egyik másik termékeny gondolatuk munka-közösségük melyik tagjának agyá-ban fogant meg. Az első typushoz tartozó intézetekben a productiv erő a mestertől származik, míg a

másikhoz tartozókban a munkaközösség összesített tehetségeitől adódik. Az utóbbiak fénye kisebb. De ezekből fejlődtek azok a meszterüket túlélő iskolák . . ."

Korányi Sándor nagyon határozottan tudta, hogy intézetének a második típus irányában kell fejlődnie. Ezt az atyjától átvett személynzet és Korányi Frigyes klinikáján kialakult munkaközösség szabta meg. Az iskola kialakulásához azonban idő kell. Ezért van az, hogy az idős korban katedrához jutó, mégoly kiváló orvosok sem nevelhetnek iskolát. A nevelésre Korányi Sándor esetében is mindössze 5 nyugodt év állt rendelkezésre.

zésre. Aztán kitört a háború. A klinika személyzete szétszóródott. A háború utáni idők sem lehettek alkalmasak a komoly munkára, és az a légkör, mely a látszólagos megnyugvás idejében alakult ki, még kevésbé kedvezett az igazi munkának. Talán nem túlzunk, ha azt állítjuk, hogy mégis csak Korányi Sándor egyéniségének összetartó ereje hozta magával azt, hogy a gyógyítás, a tanítás, a tudományos munka ezen a klinikán egy pillanatra sem állt meg, az igen mostoha körülmények között sem, és a munka iránya sem tért el attól, amit az etikai normák és a humánus követelményei meg-

szabtak. A klinika tagjai harctereken, hadikórházakban, fronton és háttérországban szétszórva dolgoztak, maga Korányi Sándor is hadikórházat vezetett, a Ludovika Akadémia épületének Üllői útra néző egyemeletes részében volt elhelyezve ez a kórház, ahol a gyakornoki teendőket egy ideig Rusznay István látta el. De Korányi került a világháború alatt a Hadigondozó Hivatal tuberkulózis-kórházainak élére is, és feladata lett a tuberkulózisban szenvedők tömeggyógyításának megszervezése. Minden rossznak jó oldala is van annak számára, aki a jóval élni tud. Talán ekkor ébredt fel igazán

176

zán az érdeklődés Korányi Sándorban a tuberkulózis orvosi és népegészségügyi kérdései iránt. *A tuberculosistról, vonatkozásban a háborúhoz; A tuberculosist elleni védekezés rendszere; A tuberculosist experimentális therapiájának methodikájához* című közleményei a bizonyítékai ennek.

A háború véget ér. A rövid életű Tanácsköztársaság és az ezt követő hosszú reakció az újra összeszerveződött klinikát alig befolyásolja. A kialakult nyomorúságon Pedlow kapitány adományai segítenek. A klinika összeszedi magát, újabb és újabb tudományos kérdések kerülnek kidolgozásra, a

II-V.

177

vesepatológia épülete már készen áll, és a húszas évek munkái közt a vese szinte már háttérbe szorul. A munkatársak annál szélesebb körű munkát végeznek. Rusznyák István, Karczag László, Farkas György viszik tovább a fonalat. Bálint maga is professzor lesz, Bence Gyula az adjunktus, rövid időre Molnár Béla, majd Róth Miklós, Karczag László, Rusznyák István. Rusznyák 1932-ben Szegedre kerül professzornak, az adjunktus Haynal Imre, végül az utolsó évek adjunktusa Hetényi Géza.

Ez a klinika története az adjunktusok névsorában. Korányi Sándor közben tanít, vezet, és egyre fon-

tosabb szerephez jut az ország orvosi életében. Az iránta megnyilvánuló tisztelet egyre nagyobb, de titkos és nyílt ellenségeinek száma is nő. A klinika liberális szelleme közismert. A haladásnak számos ellensége akad. Az ország lassú fasizálódása is érezteti hatását. A származás kérdése egyre nagyobb mértékben merül fel. Korányi Sándor nem törődik azzal, hogy a klinika kitűnő orvosa milyen származású, ennek azonban az a következménye, hogy a klinika személyi összetétele szálka a jobboldali hazafias szólamokat hangoztató, feudális, reakciós, de sajnos a kormányzásban egyre

döntőbb szerepet vivő elemek szemében. Egyre élesebb a különbség a Korányi-klinika és a többi klinikák felfogása, mentalitása között. Ez az előbb lassú, majd egyre gyorsuló folyamat vezet 1936-ban a Korányi-klinika kényszerű megszűnésére.

Addig azonban a Korányi Sándor iránti tisztelet megnyilvánulásai sűrűn követik egymást. 1927-től a Budapesti Egyetem Orvosi Karának képviselőjében felsőházi tag. Felsőházi beszédei szónoki remekművek, tartalmuk magvas és mindig haladó. Az orvosok sanyarú helyzetét éppúgy feltárja a felsőház előtt, mint a mezőgazdasági

munkások rossz táplálkozását, a vidéki egyetemek létét ugyanúgy megvédi, mint ahogy bátran és nyíltan hangsúlyozza a protekcionizmus terjedésének veszedelmét. Tiszteletbeli tagja a Magyar Tudományos Akadémiának. Egy mást követik a nemzetközi tudományos elismerések. Az athéni tudományos akadémia díszoklevele, a különböző külföldi intézmények tiszteletbeli tagsága, a breslaui, lyoni díszdoktori oklevél, német, finn, amerikai, olasz tiszteletbeli tagságok oklevelei, majd hazai megtiszteltetések: a Corvin lánc, a szegedi és pécsi egyetem díszdoktorsága, a debreceni „Col-

legium Medicorum” díszoklevele, Balatonfüred díszpolgári oklevele mindmegannyi jele a megbecsülésnek.

A klinika élete pedig nyugodtan hömpölyög. A kocsi pontos időben gördül a klinika elé. Pontosan 10 órakor sötét utcai ruhában megjelenik Korányi Sándor a hallgatóság előtt, és megtartja egy órási előadását, melyre előző este nagyon gondosan elkészült. A taps után szobájába megy, most hozzák tízóraiját. A mindenkori adjunktus társaságában fogyasztja el. Soha senki más nincs jelen. Köpenyt ölt, és vizitre indul. A vizit után, melynek folyamán népes

orvoshad kíséri, visszatér a szobájába és hivatalos ügyeket intéz. Beszólítja azt, aki tudományos dolgozatot készített, leülteti és felolvastatja a dolgozatot. Aztán véleményt mond. Azt is behívatja, akiről úgy határozott, hogy már elég időt töltött a klinikán. „Mik a jövő tervei?” — kérdezi. Ez jelenti az „exmissiót”. Néha a laboratóriumba megy. Megtekinti a folyamatban levő vizsgálatokat. 1 órakor leveti a köpenyt, kezdet fog az adjunktussal, a nem nagyon fényes Kreisler hazaviszi. Délután betegeket fogad. Este olvas és készül a másnapi előadásra.

E sorok írója csak 1932-ben került a klinikára mint medikus. A „professzor” ekkor már nem tiszórazott. Az értesülések szerint a klinika élete 1932-ben ugyanolyan volt, mint 1922-ben. A napi programot a referálók szakították meg, cikkreferálók és témareferálók és csaknem minden héten szigorlatok. Minden hónap második szerdáján kari tanácsülés volt. Az előadást ekkor az adjunktus vagy valamelyik magántanár tartotta. A kari ülésen Korányi Sándor sokszor szólt hozzá a napirendhez. Hozzászólásait a jegyzőkönyvek őrzik. A hozzászólások egyre ritkábbak, és véleményével egyre

184

inkább magára marad. Gyakran csak Grosz Emil támogatta. Ez azonban csak a harmincas években alakul így. Korábban véleményét még gyakran elfogadják. 1919-ben orvosok számára létesítendő menzát és otthont javasol, 1932-ben a tuberkulózisos orvostanhallgatók részére diákszanatórium létesítését, 1935-ben a jó előmenetelű hallgatók számára nem csupán tandíjmentességet, hanem ösztöndíjat tart szükségesnek. Sokszor szól az oktatásról.

De Korányi Sándor személyéről, egyéniségéről majd külön szólunk. Most még két kérdésre kísérelünk meg feleletet adni. Az egyik ez:

hogyan alakult ki a Korányi-iskola és mi volt ennek a lényege, mi teszi most is élővé, követendővé? A másik: milyen volt a Korányi-klinika? Mi volt ennek jellemzője és mi tette sajátossá és egyedülállónak. Az első kérdésre objektív választ igyekszünk adni. A második kérdésben azonban a szubjektivitást meg sem kíséreljük leküzdeni.

Mi a Korányi-iskola lényege? Az orvosi iskolák kialakulására nézve az imént Korányi Sándort idéztük. Eszerint az iskola közöség, melynek gondolatai közös gondolatok, munkái közös munkák. E véleménnyel szemben azt gondoljuk, hogy az iskola lényege

186

gét mégis a vezető egyénisége adja meg. Nem kétséges, hogy az iskolának mindig voltak kiemelkedő tagjai, olyanok, akik maguk is képesek lettek volna iskola alakítására, az iskolák átlaga azonban nem ilyen. Azt is gondolhatjuk, hogy az iskola lényege egy bizonyos tudományos téma eredményes művelése. Kétségtelen, hogy a Korányi-iskola fő területe a vese kutatása, de bármikor vesszük szemügyre a Korányi klinikát, azt látjuk, hogy tagjainak jelentékeny része a vesétől független kérdéseken dolgozott, Bence a belgyógyászati diagnosztika egész területével, Molnár Béla a máj betegségeivel,

Haynal kardiológiával, Hajós endokrinológiával, allergiával, Roth Miklós tuberkulózissal, Hetényi anyagcserebetegségekkel foglalkozott, és még Rusznayk István is, aki témában is legközvetlenebb folytatója a Korányi-iskolának, a vese-patológia, a plazma-fehérjék és a nyirokkeringés kérdésein kívül a shock-kal, C vitaminnal, P vitaminnal, sőt a vérzékenységgel is. Talán nem is a téma, hanem a téma feldolgozásának a módja az iskola lényege. A Korányi Sándorral elinduló funkcionális irány, az alaptudományok felhasználása, a kórtani gondolkodásmód, a kísérletezés a belklinikán, a betegség mel-

lett kialakuló cél élettani, kórtani kísérletek s gyakran állatkísérletek útján történő elérése és az eredmények felhasználása megint csak a kórteremben: talán ez az iskola lényege. Egy bizonyos gondolkodásmód, egy bizonyos szemlélet. Törekvés az egzaktásra, a kifejezés világossága, a szigorú kritika a gyógyításban és a tudományos kutatás eredményeiben egyaránt és még valami: egy nehezen kifejezhető sajátság, melyet még leginkább a *tisztesség* kifejezés közelít meg. Jóakarat, jóindulat, a lehető legjobb szándékok feltételezése a tudományos ellenféltben is, a kísérleteknek és azok értelmé-

zésének becsületessége és megbízhatósága. Mindez Korányi Sándorból sugárzott. És még valami: optimizmus, a tudomány haladásába vetett hit, a terápia nihilizmusának elvetése és jövőendő eredményességének biztos tudata. Humanizmus és „morális életfelfogás”, melynek hatása alól senki sem vonhatta ki magát, aki környezetébe került.

Rusznayk István a Korányi iskola jellemzőit három dologban foglalta össze: „A funkcionális szemlélet, az alaptudományokeredményeinek beépítése a klinikumba és az orvosi tevékenység egyfajta humanizmusa.”

És most néhány szót a Korányi-klinikáról. E sorok írója 1932 nyarán mint a harmadik évét elvégző orvos került bele ebbe a közösségbe. Mikor orvos lett, tagjává vált, és 1936-ban, a klinika megszűnésekor is a Korányi klinika légkörében élt tovább, abban az intézetben, melyet Hetényi Géza, az utolsó adjunktus a klinika orvosaival létesített, és amelynek betegei közt az emeritált Korányi Sándor csaknem naponta vizitet tartott. Idézzünk egy Hetényi Gézáról szóló megemlékezésből:

„Ez a klinika különleges hely volt. A haladás, a megértés, a humanizmus és az etika megingat-

hatatlan és a hagyományok alapkövein nyugvó vára. Különleges szabad szellem otthona. Ha valaki ebbe a körbe került, akarva-akaratlan részese lett ennek a szellemnek, nemesebbengondolkodott, humánusabban cselekedett, nagyobbra törekedett. E szellem mindennél ékesebb bizonyítéka az, hogy senki ennek a klinikának és iskolának a tagjai közül nem szennyezte be magát később a változó idők vérgőzös lehetőségével. Bizonyították az is, hogy az akkori idők hatalmasságai nem nézhették tétlenül a szellem, etika és humanizmus e környezetéből kirívó bástyáját; megszüntették, lerombolták

192

ták azt, és sóval hintették be a helyét.”

A klinika titkát éppoly nehéz felfedni, mint a Korányi-iskola titkát. Csak tapogatózni lehet. 1932-ben Korányi Sándor már 66 éves volt és egészségi állapota nem volt jó. 1928-ban, 62 éves korában, a budapesti egyetem tanárainak a breslaui egyetemen történt látogatása alkalmával, előadás közben keletkezett első anginás rohama, és 1931-ben szenvedte el első szívinfarctusát. Rendbejött, de 1934-től kezdve vérkeringése már elégtelenné vált. Tüdőtágulása hörghurutot, nagy köhögési rohamokat okozott és fizikai teljesí-

12—V. 193

tőképességét rontotta. Szellemi képességeinek azonban tökéletes birtokában volt, és a klinika élete, ahogy Barát Irén vagy Rusznyák István elbeszélése alapján tudjuk, semmit sem változott. A saját benyomásaink tehát híven tükrözik a klinika régebbi életét is.

Állandó mozgalmasság jellemezte ennek a klinikának az életét. Az előcsarnok várakozókkal volt tele, a fiatal orvosok száguldoztak a lépcsőkön, noha akkor még a lift is megbízhatóan működött. Az „óra alatt” gyakran ültek a tanársegédek, és várták a „báró” vizitjét. A fiatalok már 8 óra előtt a laboratóriumokban működtek, hi-

szen pontosan 9-kor elkezdődtek a tanársegédi vizitek, és akkorra mindennek készen kellett lennie, kék-piros és zöld tintával rávezetve a fejtáblákra. Valamennyi osztályvezető egyszerre vizitelt. Ezek a vizitek voltak a nap legfőbb eseményei. A vizit előtt a kórterem ajtajában pompás beszélgetések alakultak ki könyvekről, a színház eseményeiről, koncertekről, akár jó vacsorákról is, de legfőképpen könyvekről, tudományosokról és szépirodalmiakról egyaránt. Sok volt a bejáró orvos. Hetényi Géza vizitjére egy idős sebész, valamikor Herczel asszisztense, egy nyugalmazott tábornok orvos és egy

nyugalmazott tiszti főorvos járt be nagy buzgalommal. Óriási viták és megbeszélések zajlottak. Voltak olyan tanársegédek, akiknek nem lehetett ellentmondani, de a jó szellemet elsősorban az tükrözte, hogy az osztályvezetők legnagyobb részével, leginkább az idősekkel vitatkozni is lehetett. Diadal volt mindig, ha egy-egy vitában, amely a diagnózis körül alakult ki, fiatalnak volt igaza. És ez nemritkán fordult elő. A „prof” előadására az egész klinika levonult. Az előadás nívója legtöbbször magasabb volt, mint akármelyik orvosegyesületi előadás. A nagyviziten is mindenki

196

részt vett. Élénkek voltak a referálások. A tudományos referálások néha este voltak, uzsonnával vagy vacsorával egybekötve, és ezeken korra és rangra való tekintet nélkül csak azok vettek részt, akik tudományos munkát is végeztek. Kölcsonös klinikai látogatások zajlottak. A Korányi-klinika Szegeden volt és Debrecenben, és Rusznyák vagy Fornet klinikája a III. sz. Belklinikát látogatta meg. Előadások, viták zajlottak, vacsorák, ebédek és pohárköszöntők. A klinika életéből sohasem hiányzott a humor. Ez a szellem még azokban az időkben sem változott, amikor a klinikára már oda

nem való szürkék, protekciósok is bekerültek. A légkör mindenkit tisztességgé, szorgalmassá és ambíciózussá varázsolt. Este a laboratóriumokban villany égett, fiatal és idős orvosok dolgoztak az asztalokra hajolva, a könyvtárban olvastak, az állatműtőben operáltak. Ha a napi munka, az esetleges magánrendelés lezajlott, nyugodtan lehetett dolgozni a laboratóriumban akár éjfélig is, és aki szeretne volna vinni valamire, kénytelen is volt dolgozni, hogy le ne maradjon. Korszakalkotó felfedezésre ritkán került sor, de a klinika munkája egyenletesen értékes volt, és a medikusok, akik orvosok

akartak lenni — mert akkor is volt egy olyan réteg, mely csak megélhetésért választotta a pályát —, örömmel jöttek a délutáni betegvizitekre és a 6-kor kezdődő magántanári előadásokra, amelyeken rengeteget lehetett tanulni. A portán a professzor után a „legnagyobb úr” tanyázott, Feri bácsi, a Kukucska nemzedék legelőkelőbb oszlopa. A folyosókon apácák suhogtak a pálmák között, csend volt, komoly derű és nyugalom. Az inspekciós gyakornok este körbejárt, mindenkihez volt egy jó szava, s ha nagy baj volt, felkeltette valamelyik bennlakó idősebb tanársegédet. Az élet vi-

harzott. A klinika menedék volt, ahová a viharnek a szele sem ért. Menedék volt, asylum, csodálatos oázis, melyben éjszakánként ugyan kísérleti kutyák is ugattak, a betegek álma mégis csendes volt és zavartalan. 1936 nyarán azonban mindennek vége lett.

EGY NAGY EMBER

„Nagyon nehéz Korányi Sándorról objektíven, elfogódottság nélkül beszélnie annak, aki abban a szerencsés helyzetben volt, hogy majdnem két évtizeden át, úgyszólván nap mint nap dolgozhatott mellette, az ő vezetése alatt, és nap mint nap érezhette, tapasztalhatta sajátmagán ennek a nagy tudósnek és nagy embernek páratlan behatását” — mondotta Rusznyák István 1954-ben, az V. Korányi Vándorgyűlésen tartott előadásának bevezetőjében. De vajonszük-

séges-e objektíven, elfogódottság nélkül beszélni róla? Erre még az sem képes, aki csak néhány évig élvezhette azt a fényt, mely Korányi Sándorból áradt. Hiszen lehet szólni a nagy belgyógyászról, a nagy tudósról, a nagy tudomány-szervezőről; lehet beszélni emberi nemességéről, nemes gondolkodásmódjáról, becsületességéről, önzetlenségéről és óriási tudásáról, mely ellenfelei tiszteletét is kiválotta. Mindez ma már csaknem közhelyként hat. Kíséreljük meg leírni Korányit, az embert, amennyire nagyon is tartózkodó, soha meg nem nyíló, szemérmes, megközelíthetetlen lénye ezt lehetővé

teszi. Leveleiből, tevékenységéből, tanítványainak elbeszéléséből és néhány személyes élményből talán összeáll az a kép, melyet egy alkalommal már megkíséreltünk megragadni, és amelynek néhány vonását most ismét felidézzük.

Először is előadókészségét. A minden nap 10 órakor kezdődő előadást az egész klinika hallgatta, nemcsak a medikusok tömege. Hogyan lehetne visszaadni ezeknek az előadásoknak a hangulatát? A tanteremben csend volt. Korányi első hallásra monotonnak tűnő hangon beszélt, beszédjét egyre több krakogás, köhögés, később köhögési roham szakította meg.

Amit mondott, mindig kerek egész volt, egyetlen szó változtatás nélkül lehetett volna nyomdába küldeni. Ha valaki elemezni óhajtaná, hogy mi volt előadásában leginkább lenyűgöző, akkor talán az előadás szerkezetét említené elsősorban. A néha nagyon is bonyolultnak tetsző, talán néha németes, máskor inkább latinus szerkezetű, de mindig világos mondatok kristálytiszta szerkezete, kereksege és klasszikus szépsége, az előadás csodálatos logikája, melynek fonalán a mondanivaló egyenletesen hömpölygött a végkövetkeztetések felé, az egyetlen esetből annak minden oldalról

történő megvilágítása alapján kialakuló általános megállapítások, a történeti fejlődés, az elmélet és a gyakorlat összhangja pillanatok alatt elfeledtette a monoton előadási hangot, a krákogást, és beburkolta, elvarázsolta a fogékony hallgatót, és egyszer s mindenkorra belevéste, egyben örökké felidézhetővé tette számára a mondottakat. Nem mindenki hallgatta szívesen ezeket az előadásokat. Követésük nem volt könnyű. Mint ahogy egy késői Beethoven-kvartett sem követhető első hallásra még akkor sem, ha gyönyörűséget okoz. A könnyebb utat választó medikusok, akiknek csak a szigor-

lati jegy volt a fontos és nem a szakma és a tudomány szépsége, más belgyógyászokat választottak, lehetőleg olyanokat, akiknek előadása hecc volt és szórakozás, mint Kétly Lászlóé.

Korányi mindig az esetből indult ki, és hatalmas távlatokat tárt fel. Gondosan készült, az előre összeírt adatokat kis céduláról idézte emlékezetébe; a beteg körtörténetét elkészítve és letisztázva az előadást megelőző délután kellett eljuttatni a professzorhoz. Micsoda ambíciója volt a fiatal orvosoknak, hogy a kórlap minél szebb, tisztább és világosabb legyen!

Az előadás után a professzor fehér köpenyt öltött, zsebébe tette egyszerű sztetoszkópját, melyet akkor sem cserélt fel a kényelmesebb fonendoszkópra, amikor a lehajlás már komoly megerőltetés volt számára, és egyben cyanosist is okozott. Tanítványai ma is inkább használnak sztetoszkópot, mint fonendoszkópot („Wie er speit und wie er spuckt...”). A viziten nem sok szó esett. Legtöbbször csak néhány megjegyzés, mely a betegség lényegére világított, néhány megfigyelés, melyet a fiatalok nem mindig értettek és nemegyszer csodálkozva hallgattak, amelyek értelme azon-

ban később legtöbbször megvilágosodott. A fizikális vizsgálat tökélye a fiatal orvost mindig kétségbeejtette: ezt megtanulni sohasem lehet! Ma már nem is kell, hiszen helyettesíti a röntgen, a clearance és az izotóp.

Élmények voltak a referálások, tudományos ülések is. Egy kérdés, egy fejbólintás, mindig kialakuló vita és a lehetőség, hogy ha tisztelettel is, de ellent lehessen mondani. A tekintély, amely övezte, mintha idegenséget szült volna a környezetben. Ilyennek rajzolja Goethét is Thomas Mann a *Lotte in Weimar*-ban. Ismerjük a legendákat, melyek azzal foglalkoztak,

hogy egy-egy konzílium alkalmával saját asszisztenseinek is bemutatkozott és azokat kínos helyzetbe hozta. Ezek a legendák — különösen pályafutásának vége felé, amikor a korszellem bárgyú ellenszenve egyre jobban megnyilvánult kimagasló személyével szemben, — gyakran voltak ellenségesek és hazugok. A közvetlenség hiányát környezetében sokkal inkább zárkózottsága és szerénysége okozta. Modora szinte a félszegségig egyszerű volt. Gyakran látszott úgy, hogy közte és környezete, sőt közte és a betegek közt sem jön létre szoros kontaktus. Ezt az a régió is okozta,

melyben, különösen idősebb korában, élt. De nyílt érzelmesség fiatal korában sem jellemezte. Ismét egy anekdota: Amikor adjunktusa arra kérte, hogy egy súlyos betegségben szenvedő, elkeseredett és reménytelen kollégához szóljon néhány megnyugtató szót, akkor ezt mondta: — Hát kérem, ennek a betegségnek sem minden alakja végződik fatálisan. — Egyes volt, és igazat mondott, és a saját mentalitása szerint e mondatnak nyilván megnyugtatóan kellett volna hatnia, de nem hatott megnyugtatóan.

A maga módján azonban közvetlen is volt, és nemegyszer

derűs. Leginkább egy-egy levelében nyilatkozott meg. Leír például egy wiesbadeni kongresszust. Leírja, hogy zúgott a feje a hétperces előadások tömegétől, és gúnyolódik afelett, hogy egy ilyen kongresszus milyen kevés pozitívumot hoz: „A Forum Romanumon gálaestet rendeztek az olasz vendéglátók. Minden tele van magyar kollégákkal, akiktől lehetetlen szabadulni. A Forumot csilagos ég világítja be. Ünnepegy a Colosseumban, amely végül is elmaradt.” És leírja a csodálatos énnivalókat is. Mintha mai kongresszuson járnánk: „Az emberek egymást gázolták, aki ügyes volt,

egy zsemlyét kapott, aki még ügyesebb, el se ment." És mennyi csúnya nő! — jegyzi meg. — „Életemben a legtöbb csúnya asszonyt itt láttam összegyűjtve. Szegény olaszok!” Ugyanebben a levélben számol be arról, hogy ügyetlen mozdulatával levert egy tükröt. „Összetört egy gyertyatartó, parfümös flacon, szappantartó, fogkefetartó. A tükröt sikerült idejében megfogni. Hogy az ördög vigye el!”

Ez volt a legsúlyosabb kifakadás, amely tőle credt. Ha egy szigorlaton egy nagyon tudatlan vizsgázó menthetetlen ostobaságokat mondott, és a „bárót” is kihozta sodrá-

ból, e súlyos szavak hagyták el szokatlan módon ajkát: „Macskát!” Miközben hallgat, éles megfigyelő. „London és az angolok lelke. Elragadtatva jövök el onnan. A kongresszuson semmi hivatalos apparátus, minden úgy ment, mintha mindegyikünk az elnöknek és feleségének személyes jóbarátja és vendége lett volna.” Ugyanebben a levélben: „Ha a 10 perc előadási idő letelt, az elnök beleszól. A német a mondat közepén abbahagyja, és elvonul, befejezetlenül hagyva előadását. A francia gátlástalanul locsog tovább. Az angol kiteszi az óráját, és időben befejezi az előadást.”

Ha a szépség előnti lelkét, lírai szavakra is képes fakadni. Költői szépségű leírást nyújt a Vezúvról, Pompeiről, a nápolyi öbölről, a „minden elképzelhetőt felülmúló szépségű” kilátásról. A kráter forró gőzeiről és füstoszlopairól, melyek olyanok, „akárcsak valami operai dekorum”.

Szavaiban mindig óriási műveltsége csillogott, ismerete és tudása mindannak, amit az emberi szellem és az emberi szív alkotott. A saját maga által megfogalmazott haladó, de természetesen a kor által is befolyásolt erkölcsi normáktól sem gondolataiban, sem szavaiban, sem cselekedeteiben nem

tért el soha. Egy rögtönzött beszéd a Semmelweis vacsorán, melyet a Pesti Napló című újság 1927 január 26-i számából vettünk:

„A magyar ember szeret politizálni. Én is magyar ember vagyok, jó magyarnak tartom magam, nekem is vannak politikai elveim. Egy helyről azonban feltétlenül ki kell űzni a politikát. Ez a hely az egyetem és a tudomány. Mert az olyan egyetem, ahol politizálnak, az olyan tudomány, melynek igazságai különböző pártállásra épülnek, nem egyetem és nem tudomány. Az orvostudományban egyetlen igazság van: cz a tudásnak és az emberszeretetnek igaz-

sága, mely nem alakulhat senkinek egyéni felfogása szerint.”

Lénye a századok nagy humanistáinak lényével volt azonos, az emberiség örök eszméi töltötték el lelkiületét, és ezért vált életének végén — a humanizmus eszméit sárba tipró, a középserűségbe fulladó, és végül a gonoszság, igazságtalanság és embertelenség mocsarába vesző társadalomban — magára maradt és végtelenül elszomorodott emberré.

Professzorságának kezdeti éveiben, életének derekán a ma élők közül már csak kevesen ismerték. Derűs volt és agilis, fáradtságot nem ismerve tanított és

216

gyógyított. Gazdag volt ötletekben, ugyanakkor volt képessége a legmagasabb szintézisre is, és valóban ez adta a Korányi-iskola nagyságát: az experimentális ötletesség és a kritikus szintézis összefonódása. Végtelenül szerette a medikusokat. Életének központja volt a tantermi előadás. Működésének utolsó éveiben, amikor a klinika megszűnésének híre már elterjedt, és amikor Korányi személye és klinikájának szelleme már a burkoltan aljas és végül burkolatlan támadások célpontja volt, hallgatóinak száma megcsappant. Ez nagymértékben elkésértette. Előadásait beteg, karos-

székben ülve, nehéz légzéssel, köhö-
géssel küzdve is megtartotta, és
végig megtartotta ambuláns be-
tegbemutatásait is. Csak a kari
ülés napján adhatott elő az adjunk-
tus vagy a klinika valamelyik
magántanára. Azt állították, hogy
nincs kapcsolata a fiatalsággal.
Lehetett-e ennél intenzívebb kap-
csolat? Becsülheti-e valaki többre
az ifjúságot, mint az, aki az övé-
hez hasonló legmagasabb nívón
tanít?

Korányi ember nagysága akkor
bontakozott ki a maga teljességé-
ben, amikor a méltatlan bánásmód
megfosztotta munkájától és a tanít-
tás, gyógyítás lehetőségétől. Ebben

a korszakában a nagy embert
közelebből lehetett megfigyelni.
A megszüntetett Korányi-klinika
tagjaiból alakult magánintézetbe
nyugdíjaztatása után évekig be-
járt, és minden olyan nap ünnep
volt, amikor fehér köpenyét ma-
gára véve elindult: „nézzünk bete-
geket”. Részt vett a referálásokon,
melyeket később, amikor egészségi
állapota hanyatlott, rendszeresen
lakásán tartottunk. A referálás
végén kikísért bennünket az elő-
szobába, és végtelen zavarunkra
kabátunkat igyekezett felsegíteni.
Amikor pedig betegsége előrcha-
ladt, a kegyelet és szükség ágya
mellé rendelt bennünket otthoná-

ban és nyaralóhelyén, Balatonföldváron. Hosszú és élményekben gazdag csodálatos napokat töltöttem a közelében, szív- és érbetegségének rohamaiban injekcióra mindenkor készen, még mielőtt a szellemi képességeit befolyásoló agyi érbetegség elhatalmasodott volna rajta. Keveset beszélt, de mindig örök és általános érvényű dolgokról, filozófiai kérdésekről, az orvostudomány történetéről, nyelvekről, kulturális élményekről. Mintha a mindennapi élet nem is létezett volna. Az étkezés közben is Kantról és Spinozáról nyilatkozott, az ebéd utáni pihenés Beethovennel fejeződött be. A kertben

szél szaladgált a késő tavaszi lombok között, kakukk szólt és vadgalamb búgott, a család aggódva leste „apóka” hogylétét, ő pedig Tendeloo konstellációs patológiáját taglalta, és írta készülő, de soha el nem készült utolsó könyvének nehezen olvasható sorait.

Volt-e valaki, aki a legnagyobb szellem iránti elfogódottság és mélységes tisztelet nélkül közelről, a mindennapi élet oldaláról figyelhette meg ezt a nagy embert? Volt-e számára egyáltalában mindennapi élet? Valószínűleg volt, de egészen más régióban, mint az emberek nagy többsége számára. Hosszú életében mindenfajta em-

berrel találkozott. Az érintkezésben nem volt különbség, akár az őt medikus-bálra meghívó fiatalokkal beszélt („Ha csak lehet, elmegyek” — mondta udvariasan), akár a kultuszminiszterrel, akár az egyszerű ambuláns beteggel, akinek az előadáson kikérdezett panaszaira építette fejtegetéseinek kristály-márvány épületét, akár az „idős dáma”-val. Minden embert tisztelt, bizonyos mértékig, emberi mivoltukban még azokat is, akik lealjasodtak. „A tehetségtelenek örök összefogása a tehetséggel szemben” — mondta, amikor a kari ülésről visszatérve szomorúan újságolt egy-egy méltatlan

döntést. Tudta és látta a szellemi züllést, a parlagiasodást, az érdekhajhászást, a nemes eszmény és magasztos elvek sárba tiprását, mégis hitt az emberben és ezeknek az elveknek valamikori érvénysülésében. Az a magas fokú lelki harmónia, a tevékenység, gondolkodásmód és az egész élet összhangja, mely Korányi Sándorban megnyilvánult, csak a legnagyobb szellemek sajátja lehet.

Amikor teljes szellemi képessége birtokában ott kellett hagynia munkahelyét, rezignáltan búcsúzott. A klinika orvosainak egy része a Hetényi Géza vezetése alatt álló Stefánia úti belgyógyá-

szati intézetben folytatta munkáját. Ennek az intézetnek a konzi-
liáriusa volt néhány éven át Korá-
nyi Sándor. Az autó délelőttön-
ként idehozta, előadást azonban
már nem tartott, nem volt kinek.
Nagy átfogó és hatalmas gondolati
mélységű előadásai azonban nyug-
díjazása után keletkeztek. Szünet
nélkül dolgozott. Hiába mondta
Ostwald szavait ismételve; „Tanít-
ványaimban fölöslegessé tettem
magamat”, sohasem vált fölösle-
gessé, és ma sem az.

Az Intézetbe 1940-ig járt be.
Ekkor keringési elégtelensége ál-
landóvá vált, és nehéz légzése miatt
a nap és az éj nagyobb részét

karosszékekben töltötte. 1940 óta
már nem hagyta el szobáját. Szel-
leme azonban még sokáig tiszta
maradt. Mint Hetényi mondja:
„Tisztán látta és mélyen fájlalta
a Gömbös-féle bel- és külügyi
vonal esztelenségét és vészes kö-
vetkezményeit, és elítélte annak
embertelenségeit. Tanítványainak
sorsa is nagyon érdekelte, szívesen
hallgatta tudományos munkáikról
való beszámolóikat, és kedvvel
beszért nekik múltbeli élményei-
ről.”

Az emlékére alapított Korányi
Sándor Vándorgyűlések egyikén,
halálának 10 éves évfordulóján,
1954-ben Hetényi Géza megdöb-

bentő szavakkal írja le ennek a magasztos életnek a végét. Leírja, hogy Korányi Sándor érmegbetegedésének kialakulását világosan látta, és tudta, hogy az agyi erek betegsége elkerülhetetlenül bekövetkezik. Legfőbb aggodalma volt, hogy szellemi képességei éppúgy csökkenni fognak, mint ahogy ezt ezer és ezer betegen tapasztalta. A betegség rombolása gyors volt. Életének utolsó éveiben a lét már csak vegetatív működésekből állott. A minden iránt mindig fogékony agyvelő teljesen érdektelenné vált. Korányi Sándor ágyában feküdt, táplálkozott, környezetét még megismerte, de már nem

226

érdekelte semmi. Erzsébet leánya féltő gonddal vigyázta atyja utolsó hónapjait. 1944. március 19-én, amikor a német csizmák rossz-emlékű ütemes dübörgése először hangzott fel Budapest utcáin, apatikusan feküdt ágyában. 20-án reggel különös módon mégis megszólalt. Azt kérdezte leányától:

— Kik vannak itt? Magyarok?
Leánya igenlő válasszal felelt.

— Tudod biztosan? — kérdezte
Korányi Sándor.

Az újabb megerősítő válaszra így szólt:

— Ha magyarok, hiszed-e, hogy jó magyarok? —

Ezek voltak utolsó értelmes szavai. A többi már csak élményeiből és a betegség által roncsolt, valamikor oly csodálatos szerkezetű agyvelejéből kiszabaduló összefüggéstelen emlékszakavak vagy szótagok halmaza volt. Feleségének neve került ajkára, diagnózis-töredékek, értelmetlen szótagok. Április 11-én baloldali bénulással járó agyvérzés keletkezett. Ekkor egészen elvesztette eszméletét, és másnap reggel már nem élt. Halálos ágya mellett családja, hűséges ápolónője Magyar Ilona Katalin és két tanítványa: Gönczy István és Hetényi Géza állt.

1944 április 14-én temették. Borús, reménytelen nap volt. Az emberek alig mertek az utcára menni. Igazoltatások, zsidórendeletek, elhurcolások miatti rettegés, terror és reménytelenség volt a levegőben. A temetésen csak kevés tanítványa jelent meg, csak az, aki szabadon mozoghatott. Ratkóczy Nándor mondott búcsúztatót.

1966. június 18-án ünnepeltük születésének 100. évfordulóját. Ugyanazon a helyen, ahol 22 éve eltemették, ragyogó napsütésben, tisztelők és emlékezők óriási tömegétől körülvéve, e sorok írója a következő beszédet mondta:

Nem csupán a Korányi Sándor Tudományos Társaság helyezi ma el koszorúját Korányi Sándor sírján. Ez a koszorú az egész magyar orvostársadalom emlékezésének jelképe, mellyel egyik legnagyobb alakjának adózik. Száz éve született, 30 éve szüntették meg klinikáját, és 22 évvel ezelőtt szállt alá e helyen a csend, béke és örök nyugalom honába. Emlékeznünk kell arra, hogy temetésének időpontja a borzalom és önkény tobzódásának sötét emlékü napjaira esett, és tanítványai közül is csak kevesen kísérhették utolsó útjára. Ma azonban szabadon emlékezünk életére, személyére, egyéniségére és még

mindig lemérhetetlen nagyságára. Emléke fogalom, eszménykép és — noha az ittlévők közül sokan személyesen ismerték — egyre inkább legenda, a múlt homályába tűnő ideál. Meg kell azonban ragdnunk tűnő árnyát, élővé kell tennünk, fel kell idéznünk gondolatait, emberségét minden magyar orvos számára és eszményi nagyságát példaképül mindenki számára. Meg kell ismertetnünk élő alakját az ifjúsággal, és hazánk azon nagyjai között kell élőként számmon tartanunk, akikre nemcsak felnézhetünk, akiket nemcsak kegyelettel és emlékezéssel tisztelhetünk, hanem akiktől akkor is

tanulhatunk és tanácsot kérhetünk, amikor tanításaikat és tanácsaikat már régen nem közölhetik élőszóval.

Nyugodalmas pihenését ez az emlékezés nem zavarja, talán még könnyebbé teszi. Egy ország legjobbjainak, és a számára oly magasztos értelmű haza, a mindenekfelett való tudomány és humánium legértékesebbjeinek határtalan tisztelete veszi körül sírját, és mindez talán jóvátesz valamit abból, ami élete végét keserítette.

Korányi Sándorra gondolunk ma és gondolunk mindig. De nem elegendő, ha emlékét ébren tartjuk a magunk, tanítványaink

és utódaink számára, hanem igyekeznünk kell saját korunkban és mai körülményeink között a gondolkodásnak, az egyéniségnek, idealoknak, tisztességnek és a munkának arra a magasrendűségére törekedni, melyet a maga korában és a maga körülményei között Korányi Sándor elért.

Egy új társadalom és egy egész nemzet koszorúját helyezzük el hazánk egyik legnagyobb egyéniségének, Korányi Sándornak sírjára.

BIBLIOGRÁFIA

Az idézett levelek, iratok, újságközlemények eredetije megtalálható a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Irattárában, a Semmelweis Orvostörténeti Múzeumban, az Országos Orvostörténeti Könyvtárban és a Budapesti Orvostudományi Egyetem Könyvtárában.

Korányi Sándor munkáinak listája megtalálható a Korányi Sándor Társaság Tudományos Ülései VII. kötetében (1966). Akadémiai Kiadó Budapest 1967. 99.

A következőkben a Korányi Frigyesről és Korányi Sándorról szóló irodalom munkánkban felhasznált adatait adjuk meg.

ÁBRÁNYI KORNÉL: Komáromtól Világosig. 1848–49-i emlékirataimból. Budapesti Hírlap 1885.

BÁLINT REZSŐ: Emlékezés Korányi Frigyesre. Orvosképzés 1929.

- BENCE GYULA: Korányi Sándor 70 éves születésnapja alkalmából, 1936. június hó 25-én tartott beszéd. Orvoseképzés 1936.
- BERZEVICZY ALBERT: Báró Korányi Frigyes emlékezete. Orvoseképzés 1929.
- BÓKAY JÁNOS: Beszéd a budakeszi Erzsébet Királyné Szanatórium 25 éves fennállásának ünnepélyén, 1928. május 27-én.
- BÓKAY JÁNOS: Megemlékezés Korányi Frigyesről. Orvoseképzés 1929.
- BÓNIS SÁMUELNÉ Darvas Erzsébet: 1847-től 1856-ig. Korányi Sándor: Elmúlt idők emlékeiből. Orvoseképzés különfüzet (18.). 1928.
- GEGESI KISS PÁL: A Korányi Kiállítás megnyitó beszéde. Korányi Sándor Társaság Tudományos Ülései VII. 1966,
- HETÉNYI GÉZA: Az V. Korányi Vándor-gyűlés megnyitó beszéde. Orvosi Hetilap 1954.
- KORÁNYI FRIGYES naplószerű feljegyzései. Róth Miklós: Id. báró Korányi Frigyes.
- KORÁNYI FRIGYESNÉ Bónis Malvin: Korányi

Frigyes kineveztetésének története. Orvoseképzés, Korányi Frigyes emlékfűzet 1928.

KORÁNYI SÁNDOR: Grote, L. R.: Die Medizin der Gegenwart in Selbstdarstellungen, III. Leipzig, 1924.

KORÁNYI SÁNDOR: Elmúlt idők emlékeiből. K. M. Egyetemi Nyomda, Bp. 1928.

KORÁNYI SÁNDOR: Id. báró Korányi Frigyes emlékeiből. Orvoseképzés, Korányi Frigyes emlékfűzet, 1928.

KORÁNYI SÁNDOR: Egy vallomás. Orvoseképzés, Korányi Frigyes emlékfűzet, 1928.

KORÁNYI SÁNDOR: Visszapillantás. Orvoseképzés, Országos Oszkár jubileumi füzet, 1935.

KORÁNYI SÁNDOR: A belgyógyászat tanulása. Orvosi Hetilap 1935.

KORÁNYI SÁNDOR válasza 70. születésnapja alkalmából tartott beszédekre. Orvoseképzés 1936.

KORÁNYI SÁNDOR: Specializálódás és kooperáció az orvosi tudományban. Orvoseképzés 1936.

KORÁNYI SÁNDOR: Az országgyűlés felsőházában tartott beszéd. Orvoseképzés 1936.

KORÁNYI SÁNDOR: Az orvosi gondolkodás néhány aktuális kérdése. Orvoseképzés 1937.

MAGYAR IMRE: Korányi Frigyes. Magyar Belorvosi Archivum, 1963.

MAGYAR IMRE: Korányi Sándor: Magyar Belorvosi Arch. 1966.

MAGYAR IMRE: Emlékbeszéd Korányi Sándor sírjánál. Korányi Sándor Társaság Tudományos Ülései VII. 1966.

MÁRKI SÁNDOR: Bónis és a szentkorona. Századok 47. évf.

MÜLLER KÁLMÁN: Emlékbeszéd. Az orvosi tudomány magyar mesterei. A Markuszovszky Társaság kiadása, 1924.

REGŐLY-MÉREI GYULA: Korányi Sándor élete és tudományos működése. Korányi Sándor Társaság Tudományos Ülései, VII., 1966.

ROTH MIKLÓS: Id. báró Korányi Frigyes. Bp. 1929.

RUSZNYÁK ISTVÁN: Korányi Sándor 70.

születésnapja alkalmából tartott beszéd. Orvoseképzés 1936.

RUSZNYÁK ISTVÁN: Korányi Sándor és munkássága. Orvosi Hetilap 1954.

RUSZNYÁK ISTVÁN: Korányi Sándor emlékelőadás. A Korányi Sándor Társaság Tudományos Ülései, VII. 1966.

SMIDT LAJOS: Korányi Sándor ifjúkori Vas megyei kapcsolata. Orvosi Hetilap 1966.

SÓS JÓZSEF: Korányi Sándor a budapesti orvostanári karban. A Korányi Sándor Társaság Tudományos Ülései, VII. 1966.